

Språkväxling i Emma Juslins roman *Ensamma tillsammans*

Anne Pakkanen
Tammerfors universitet
Enheten för språk, översättning och litteratur
Nordiska språk
Avhandling pro gradu
April 2011

Tampereen yliopisto
Pohjoismaiset kielet
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

PAKKANEN ANNE: Språkväxling i Emma Juslins roman *Ensamma tillsammans*

Pro gradu -tutkielma, 64 sivua

Huhtikuu 2011

Tutkielmani käsittelee kielenvaihtoa suomen ja ruotsin välillä Emma Juslinin romaanissa *Ensamma tillsammans* (2009). Kielenvaihdolla tarkoitetaan ilmiötä, jossa kirjailija käyttää useampaa kuin yhtä kieltä yhdessä kontekstissa. Tutkimuskohteena ovat romaanin dialogit, jotka sisältävät suomenkielisiä sanoja tai ilmauksia. Tässä tutkielmassa suomenkielellä tarkoitetaan myös fennimejä. Tutkielmani tarkoituksena on selvittää millaisia monikielisyysstrategioita Juslin käyttää romaanissa sekä millaisia kirjallisia funktioita kielenvaihdolla on. Lisäksi tutkin onko monikielisyysstrategioiden ja kirjallisten funktioiden välillä yhteys. Tutkimusmenetelmänä käytän kvalitatiivista lähilukua sekä sovellan Harriet Erikssonin ja Saara Haapamäen (2010) luomaa mallia kirjallisen monikielisyyden analysoimiseksi.

Tutkimukseni osoittaa, että tavallisin monikielisyysstrategia romaanissa on kääntäminen suomesta ruotsiin. Autenttisuutta luodaan kuitenkin siten, että kääntäjänä toimii yksi fiktiiviseen dialogiin osallistuvista henkilöistä. Lisäksi romaanin suomenkieliset ilmaukset ovat harvoin integroituneet ruotsin kieleen. Dialogien pidempiä suomenkielisiä jaksoja ei kuitenkaan ole käännetty ja lisäksi ne ovat integroituneet lausetasolla ruotsin kieleen. Näissä tapauksissa molemmat kielet siis noudattavat omia kielioppisääntöjään. Tutkimukseni mukaan kielenvaihdon tärkeimmät funktiot romaanissa ovat tematiikka ja henkilökuvaus. Lisäksi tutkimukseni osoittaa, että monikielisyysstrategioiden ja kirjallisten funktioiden välillä on nähtävissä selvä yhteys. Kirjalliset funktiot vaikuttavat monikielisyysstrategioiden valintaan.

Nyckelord: flerspråkighet, språkväxling, finlandssvensk skönlitteratur

Innehåll

1	Litterär flerspråkighet som fenomen och forskningsobjekt.....	4
1.1	Syfte.....	6
1.2	Material.....	6
1.3	Forskningsöversikt	7
2	Emma Juslin och <i>Ensamma tillsammans</i>	10
3	Att undersöka flerspråkighet i skönlitteratur	13
3.1	Skönlitteratur inom forskningen.....	13
3.2	Begreppet dialog.....	14
3.2.1	Dialogens form och talspråkliga markörer	15
3.2.2	Språkval i dialog.....	16
3.3	Tradition av litterär flerspråkighet.....	17
3.4	Flerspråkighet i finlandssvensk skönlitteratur.....	18
3.4.1	Historisk översikt.....	19
3.4.2	Samtidsskildringar	21
3.5	Språkväxlingens litterära funktioner	22
4	Metod.....	24
5	Analys.....	28
5.1	Flerspråkighetsstrategier.....	28
5.1.1	Längre sekvenser på finska	28
5.1.2	Fennicismen	31
5.1.3	Svordomar	35
5.1.4	Andra fall.....	37
5.1.5	Sammandrag av flerspråkighetsstrategier.....	40
5.2	Litterära funktioner.....	41
5.2.1	Hur tar Juslin ställning till svenskans position i Finland?.....	41
5.2.2	Hur bidrar språkväxlingen till persongestaltningen?.....	45
5.3	Sambandet mellan flerspråkighetsstrategier och språkväxlingens litterära funktioner	52
6	Sammanfattning och diskussion	57
	Litteratur	61

1 Litterär flerspråkighet som fenomen och forskningsobjekt

Blandspråk är inte längre ett tabu har recensenten Kristina Malmio (2009) skrivit om Emma Juslins roman *Ensamma tillsammans* (2009). Ytterligare beskriver Malmio språket i romanen som dynamiskt och berikat med främmande språk. Också recensenten Marit Lindqvist (2009) har lagt märke till språket i romanen och enligt henne skriver den unga finlandssvenska författaren med ”autentiskt vardagsjargong som få andra”. I recensionerna har prisats flerspråkigheten i Juslins roman men vad betyder egentligen begreppet litterär flerspråkighet?

När man tänker på flerspråkigheten associerar man snabbt till flerspråkiga samhällen eller individer och fenomenet tycks ha någonting med det talade språket att göra. Julia Tidigs (2007) har påpekat att flerspråkigheten i litteraturen egentligen är ganska obekant och även ett obekvämt begrepp fastän fenomenet har funnits åtminstone sedan antiken. Det som kanske mest orsakar problem med litterär flerspråkighet är att den kan förstås på många olika sätt: den kan gälla antingen litteratur skriven i flerspråkiga samhällen, litteratur skriven av flerspråkiga författare eller flerspråkiga litterära texter (se t.ex. Eriksson & Haapamäki 2010).

Med *litterär flerspråkighet* avser jag i den här avhandlingen den sist nämnda företeelsen, det vill säga ett fenomen där flera språk används inom en och samma text. De termer som ofta förknippas med flerspråkighetsforskningen är *kodväxling* och *lån* men distinktionen mellan dessa två termer är inte entydigt. Huvudsakligen definieras dock längre sekvenser som kodväxling och enstaka ord definieras som lån. Ett annat kriterium som kan användas för att skilja mellan termerna är graden av morfologisk anpassning. Om de främmande elementen är anpassade till det mottagande språket är det fråga om lån men om de inte är det talar man om kodväxling. (Se t.ex. Green-Vänttinen 1996: 112–113.) Kodväxlingen kan även betyda språklig variation av många olika slag, och begreppet *kod* kan omfatta skilda språk men även varieteter av samma språk, till exempel slang och dialekt. Därför är det också möjligt att definiera växling inom ett och samma språk samt växling mellan olika språk som kodväxling. (Börestam & Huss 2001: 74, Kalliokoski 2009: 12.)

Eftersom det inte finns allmänt vedertagna kriterier för att skilja mellan kodväxling och lån och eftersom avsikten med min undersökning inte är att ta ställning till relationen mellan termerna anser jag att det inte är relevant att skilja mellan dem. I stället har jag bestämt mig att använda termen språkväxling vilken används också av Eriksson och Haapamäki (2010). Med *språkväxlingen* avser jag i den här avhandlingen användningen av mer än ett språk inom en kontext och denna term täcker både kodväxling och lån i de ovan presenterade definitionerna.

Pirkko Lilius (1989: 112) har påpekat att i princip kräver flerspråkig litteratur också en flerspråkig publik. Detta innebär att till exempel användning av finska i finlandssvenska romaner i värsta fall kan utesluta den rikssvenska läsekretsen och därför har man sett bruket av finska i finlandssvensk litteratur problematiskt. Ändå används de olika språken oftast för att skapa lokalfärg eller att ange vilket språk en karaktär egentligen talar. Därför kan det hävdas att flerspråkigheten i finlandssvensk litteratur sällan är så framträdande att texten blir svårbegriplig. (Tidigs 2007.) Således kan flerspråkighet i litteratur anses vara både en utmaning och en resurs, och det kan påpekas att författare som vill beskriva en två- eller flerspråkig miljö ställs nödvändigtvis inför ett språkval.

Som jag har redan tidigare konstaterat är flerspråkig litteratur ett gammalt fenomen, men den har ändå undersökts relativt lite åtminstone i ett lingvistiskt perspektiv. På grund av detta är det viktigt att få mer information om hur olika språk kan kombineras med varandra i skönlitterära texter. Med anledning av tvåspråkigheten i Finland erbjuder finlandssvensk litteratur givande material för undersökningen av ämnet. Som undersökningsmaterial har jag valt Emma Juslins roman *Ensamman tillsammans* (2009) eftersom ett av de mest centrala temana i romanen är just språket. Det här temat konkretiseras bland annat genom flerspråkigheten när Juslin beskriver den finlandssvenska miljön. Jag behandlar språkväxlingen i romanen som ett resultat av språkmöte genom att analysera hur Juslin blandar finska med svenska i sin roman.

1.1 Syfte

Syftet med min avhandling pro gradu är att redogöra för fenomenet språkväxling i modern finlandssvensk skönlitteratur, i Emma Juslins roman *Ensamma tillsammans* (2009). Detta huvudsyfte kommer jag att nå genom följande forskningsfrågor:

- Hurdana flerspråkighetsstrategier använder Juslin i *Ensamma tillsammans*?
- Vilka litterära funktioner språkväxlingen har i romanen?
- Hänger flerspråkighetsstrategier samman med språkväxlingens litterära funktioner?

Vad gäller flerspråkighetsstrategierna är jag intresserad av om språkväxlingen är markerad och på vilket sätt samt om finskan har anpassats grammatiskt till svenskan. Vid analysen av de litterära funktionerna av språkväxlingen tar jag hänsyn till hur Juslin tar ställning till svenskans position i Finland med hjälp av språkväxlingen och hur språkväxlingen bidrar till persongestaltning.

1.2 Material

Som material använder jag den första upplagan av Emma Juslins roman *Ensamma tillsammans* (2009, 204 sidor). Jag analyserar talat språk i romanen, det vill säga sådana *dialoger* som innehåller inslag av finska. Totalt består materialet av 18 dialoger.

Med finska avser jag också *fennicism*, det vill säga sådana finlandssvenska ord och uttryck som används enbart i Finland eller i en annan betydelse än i Sverige. Fennicismerna har uppstått genom inverkan från finskan och de består huvudsakligen av direkta lån eller översättningslån (se t.ex. Finlandssvensk ordbok 2008: 7). Beslutet motiveras med att finska och finlandssvenska har gemensamma slangord som ändå inte finns i rikssvenskan (se t.ex. Svenska litteratursällskapet i Finland). Detta är speciellt vanligt i

Helsingforstrakten som beskrivs i romanen. Det kan också påpekas att fennicismerna är ett tydligt resultat av språkmöte mellan finska och svenska. För att redovisa om orden är rikssvenska eller finlandssvenska använder jag SAOL och Finlandssvensk ordbok (2008).

I romanen förekommer också inslag av andra språk (engelska, ryska, franska och latin) men de är inte särskilt många och förekommer sällan i dialogerna varför jag lämnar dem utanför undersökningen. Dessutom har engelskan så dominerande ställning i språkbruket överallt i världen att användningen av språket kan ses mer som regel än undantag, medan de andra ovannämnda språken inte egentligen representerar den ”vanliga” språkmiljön i Finland som är av intresse i den här avhandlingen.

1.3 Forskningsöversikt

Ämnet litterär flerspråkighet är inte något nytt forskningsområde utan redan på 1970-talet har Leonard Forster studerat hur flerspråkighet förekommer i skönlitteratur. I sin bok *The poet's tongues. Multilingualism in Literature* redogör Forster för förekomsten av flerspråkigheten i skönlitteraturen från medeltiden till 1900-talet. Enligt honom har det varit vanligt att ett visst språk används för en viss funktion. Därtill har genre påverkat valet av språket i det litterära verket.

Flerspråkighetsstrategier i litteratur har undersökts av Meir Sternberg (1981). I artikeln ”Polylingualism as reality and translation as mimesis” diskuterar han hurdana problem det uppstår när en författare skildrar miljöer där två eller flera språk möts. Han har påpekat att författaren måste ta hänsyn till både begripligheten och trovärdigheten. Detta betyder att författaren måste balansera mellan homogenisering och heterogenisering av det språkliga mediet. För att författaren kan balansera mellan dessa två ytterligheter har det i litteraturen enligt Sternberg utvecklats åtminstone fyra olika tekniker med vilka författaren kan markera inslag av främmande språk i sin text. Teknikerna varierar från att vissa yttranden återges på ett främmande språk till att det endast i den omgivande

kontexten förklaras att en viss replik yttras på något specifikt språk annat än textens primärspråk.

Vad gäller finlandssvensk litteratur har det gjorts huvudsakligen mindre studier om ämnet litterär flerspråkighet. Fenomenet har kallats för språkmöte, kodbyte och litterär kodväxling och det har diskuterats bland annat av Pirkko Lilius (1989), Ulla Pedersen (1999, 2002), Mirja Saari (1989) och Julia Tidigs (2003, 2007).

Lilius (1989) har behandlat språkmötet i finlandssvensk litteratur i artikeln ”Om språkval i den finlandssvenska litteraturen”. Hon har skrivit om språkval både i relation och i dialoger samt definierat vilka syften flerspråkigheten tjäna i litteraturen (se också avsnitt 3.3). Enligt Lilius kan de främmande inslagen i relationen användas till exempel som citat eller som språkligt material även utan kommunikativ funktion. I dialogerna kan författaren återge den språkliga variationen i fiktiva personernas språkbruk.

Pedersen har behandlat fenomenet språkmöte i finlandssvensk barn- och ungdomslitteratur. I artikeln ”Förlåt... Anteeksi! Om språkmöten i några finlandssvenska barnböcker” (1999) har hon undersökt hurdana strategier barnboks-författare använder för att skildra en två- eller flerspråkig miljö samt hur dessa strategier skiljer sig från vuxenförfattarens strategier. Enligt henne förekommer det i barnlitteraturen mer översättningar och förklaringar av de främmande inslagen än i vuxenromanerna. Orsaken till detta är att man i allmänhet utgår ifrån att barns och ungdomarnas språkkunskaper är mindre än vuxnas.

I artikeln ”Soffa för mjuk, icke sover bra. Några språkdrag hos en rysk Madam” har Pedersen (2002) analyserat hur främmande språk i fiktiva personernas språkbruk och språkkunskaper kan markeras genom avvikelser från målspråksnormen. Hon har konstaterat att avvikelserna kan finnas på olika språkliga nivåer, det vill säga de kan förekomma på fonologisk-ortografisk, lexikal, morfologisk och syntaktisk nivå.

Saari (1989) har diskuterat kodväxlingen ur olika perspektiv i sin artikel ”Kodbyte och lån”. Hon har gjort iakttagelser om både kodbyte och lån i Helsingforssvenskan samt om lingvistiska kännetecken för kodbytet. Fast Saari har i sin artikel koncentrerat sig till kodbyte i tal har hon även kort sammanfattat olikheter mellan kodbyte i tal och i skrift. Hon har påpekat att i en konkret talsituation fungerar tillfälliga lån av främmande språk

oftast utan svårigheter medan i en litterär kontext kan enskilda ord vara svåra att tolka. Detta beror på att kontextuella antydningar i en skriven dialog är färre än i en autentisk talsituation.

Litterär kodväxling har undersökts också av Julia Tidigs (2003) som har diskuterat ämnet bland annat i sin avhandling pro gradu *En allvarsam olägenhet till följd af språket. Kodväxling och språklig rollfördelning i Jac. Ahrenbergs Familjen på Haapakoski*. I avhandlingen har hon analyserat kodväxlingens funktioner hos berättaren och i dialogen samt den språkliga rollfördelningen i Ahrenbergs roman. Tidigs har även tagit hänsyn till hur flerspråkigheten laddar texten.

I artikeln "Flerspråkig litteratur: problem eller möjlighet?" har Tidigs (2007) diskuterat vilka effekter flerspråkigheten kan ha i litteraturen. Bland annat har hon konstaterat att det kan betraktas som fruktbart att en flerspråkig text både exkluderar och inkluderar olika läsare.

Vid sidan om den ovannämnda artikeln av Lilius (1989) använder jag också avhandlingen *Litterärt talspråk. Studier i Runar Schildts berättarteknik med särskild hänsyn till dialogen* av Anne-Marie Londen (1989) samt Londens artikel "Kjell Westö och dialogen" (2003) som stöd för min undersökning. Som metodologisk utgångspunkt använder jag modellen skapad av Harriet Eriksson & Saara Haapamäki (2010). I artikeln "Att analysera litterär flerspråkighet" föreslår forskarna en modell för analys av flerspråkighetsstrategier i skönlitteratur. Modellen presenteras närmare i kapitel 4.

2 Emma Juslin och *Ensamma tillsammans*

Emma Juslin är en finlandssvensk författare som är född i Borgå 1985. Juslin har arbetat bland annat som skribent på *Borgåbladet*, på museum och i konstgalleriet, på daghem samt som lärarvikarie i skolan. Som författare har Juslin varit produktiv, hon har skrivit tre romaner inom fyra år. Debutverket *På barrikader av glas* utkom 2006, *Frida och Frida* 2007 och *Ensamma tillsammans* 2009. *Frida och Frida* belönades med FST5:s litteraturpris 2007 och *Ensamma tillsammans* har nominerats år 2009 till Tiiliskivi-priset som delas ut årligen av litteraturstudenterna vid Tammerfors universitet. De två senaste romanerna har också översatts till finska. (Söderströms förlag, Teos.)

Juslin skildrar dagens finlandssvenska miljöer ur ungdomarnas perspektiv och tematiken i alla tre romaner är på sätt och vis sammantvinnad. Det kan sägas att hon skriver om saker som hon verkligen vet någonting om, det vill säga hur det är att vara ung. Hennes verk har fått gott mottagande av kritiker och speciellt språket har berömts mycket. (Teos, Österlund 2009.) Juslin använder levande, överraskande och lite absurt bildspråk och hon skriver ”med samma nödvändighet som hon andas” (Ingström 2009).

Ensamma tillsammans (2009) är en berättelse om ensamhet, vänskap och omsorg. Händelserna utspelas i finlandssvensk miljö i Nyland, i Helsingfors och i Åborg, som kan lätt kännas igen som Borgå. De tre huvudpersonerna, gymnasisten Olga, studeranden Stina och modersmålsvikarien Tove, funderar hur de borde leva sitt liv. Var och en av dem känner sig ensam och försöker hitta en väg till gemenskap med hjälp av språket, litteraturen och även döden. De viktigaste bipersonerna i romanen är Olgas pappa Mitja, Stinas pappa Fred och Stinas pojkvän Sebastian.

Historien beskrivs turvis ur de tre huvudpersonernas synvinklar och livssituationerna eller ödet knyter ihop livet för de unga kvinnorna. Stina och Tove är vänner, Olga är en av Toves elever och den sammanbindande länken mellan Olga och Stina är vänskapen mellan deras fäder Mitja och Fred som bor mittemot varandra.

Olga är en sextonårig gymnasielev som lider av tonårens ångest. Hon har ryskt ursprung och bor med sin pappa Mitja som ”arbetar som arbetslös” medan hennes mamma har

stuckit iväg med en annan man, hon ville ”se världen och knulla runt utan skyldigheter”. Olga bryr sig inte om skolan, dricker för mycket och gör dumheter på fester. Hon saknar sin mamma och gnäller åt sin pappa Mitja fast pappan är den enda hållfasta punkten i hennes liv.

Sociologistuderanden Stina är depressiv, självdestruktiv och missbrukar mediciner. Hennes livsuppfattning utkristalliserar sig i frasen ”dead is the new alive”. Stina är olyckligt kär i Sebastian och hamnar på sjukhus på grund av psykiska problem. Stina vet inte vad hon vill göra med sitt liv, studierna går inte undan, hon är dålig att fatta beslut och ofta vet hon inte ens var hon är. Sammanfattningsvis tycks hon vara helt och hållet vilse i världen.

Tove arbetar som modersmålsvikarie i gymnasiet och misströstar över sina elevers olust att lära sig språket. Samtidigt skriver hon själv dåliga dikter och drömmer om en karriär som författare. Tove upprepar sig ständigt att ”här skall det banne mig inte brakas ihop” och hon är ”mycket mer balanserad än det lutande tornet Pisa”. Hon har ett förhållande med Sebastian men är också orolig över sin vän Stina och ångrar sin svaghet.

Recensenten Marit Lindqvist (2009) har träffande påpekat att ensamheten i romanen också allmänt speglar nutidens samhälle som präglas av individualism och egoism. Vid sidan av att beskriva hur det är att vara ung tar Juslin också ställning till svenskans position i 2000-talets Finland vilket framkallar att språket är ett av de mest centrala temana i romanen (Ingström 2009, Österlund 2009).

Enligt min mening kommer språk som ett av romanens huvudteman tydligt fram också genom de tre alternerande berättarrösterna. Fast alla tre huvudpersoner har svenska som modersmål varierar deras kunskaper i finska. Olga pratar ganska dålig finska och har ryskt ursprung, Stina använder flitigt både svenska och finska medan Tove har kunskaper i båda språken men vill inte att språken blandas och pratar nästan endast svenska. Ett intressant berättartekniskt medel är även det att kapitel av Olga och Stina berättas i första person medan kapitel av Tove berättas i tredje person.

Fast romanen, och speciellt språket i den, har berömts mycket har den också fått kritik i recensionerna. Bland annat har Ingström (2009) påpekat att romanen kunde ha ”fått tid att växa till ett större litterärt ärende, till en riktig roman med flera stora teman, flera

nivåer av utsagor, lite större tidsperspektiv”. Också Lindqvist (2009) har kommenterat att ”historia [känns] lätt vinddriven och smått spretig” men ändå skriver Juslin ”med en språklig glöd” och läsaren får ”njuta av Emma Juslins alldeles egna lakoniska och drivna bildspråk”.

Sammanfattningsvis kan konstateras att romanen beskriver hur de unga kvinnorna behandlar sina problem och försöker få innehåll och mening i livet. Berättelsen lämnar inte efter sig någon hopplös bild av de tre livnen utan tvärtom. Det känns att livet ändå har någonting att erbjuda de alla tre och allt kommer att ordna sig åtminstone på något sätt. Juslin sammanfattar allt detta kanske lite ironiskt men samtidigt realistiskt ”känslor känns av alla och de går över”. Tematiken i romanen är egentligen ganska tung men Juslin lyckas beskriva problem och sorg på ett sätt som får läsaren skratta och gråta samtidigt.

3 Att undersöka flerspråkighet i skönlitteratur

I det här kapitlet diskuterar jag olika aspekter som sammanhänger med undersökningen av flerspråkighet i skönlitteratur. Först i avsnitt 3.1 gör jag en kortfattad redogörelse för hur man har förhållit sig till skönlitteratur som forskningsobjekt. I förhållande till min undersökning är det också nödvändigt att presentera begreppet dialog och detta görs i avsnitt 3.2. Sedan går jag vidare till själva fenomenet flerspråkighet och behandlar först traditionen av litterär flerspråkighet på allmän nivå i avsnitt 3.3. I avsnitt 3.4 fördjupar jag mig i flerspråkighet i finlandssvensk litteratur. Utgångspunkten för behandlingen av ämnet är förhållandet mellan finska och svenska i de svenskspråkiga texterna. I avsnitt 3.5 diskuterar jag kortfattat språkväxlingens litterära funktioner.

3.1 Skönlitteratur inom forskningen

Undersökning av skönlitteratur har intresserat både historiker och lingvister. En fråga som ofta lyfts fram när man har ett skönlitterärt verk som undersökningsobjekt är den litterära textens relation till verkligheten. Speciellt inom historieforskningen tänker man gärna att skönlitteraturen återspeglar verkligheten och fungerar endast på det sättet som bild på sin tid. Texten kan ändå skapa mening också med de språkliga och litterära medel som används i verket, inte bara genom sin relation till verkligheten. Denna aspekt har börjat väcka intresse även bland historiker. (Pihlainen 2001: 303–306.)

Inom språkvetenskaplig forskning kan man passera kravet på referens genom *fiktionalisering*. Detta betyder att ”man avstår från kravet på att referens måste föreligga i fråga om språkliga uttryck med referensfunktion – men att man inte heller utesluter möjligheten av referens” (Nikula 2003: 152). Det kan sägas att bakom användningen av språkväxlingen i *Ensamma tillsammans* ligger de verkliga språkförhållandena i Finland och

således kan det hävdas att referensen existerar. Den är ändå inte förutsättningen för undersökningen eftersom talat språk och skrift aldrig kan motsvara varandra totalt.

Birger Liljestränd (2003) har konstaterat att iakttagelser av det litterära språket kan göras också med hjälp av stilistiken. Stilen kan till exempel innebära ett ”avvikande” språkbruk. (Liljestränd 2003: 121.) Med tanke på flerspråkigheten kan konstateras att en författare som använder språkväxling som stilistiskt medel avviker från den enspråkiga normen. Till exempel i finlandssvensk litteratur har den rådande språknormen länge varit rikssvenskan och författare som använder finska i de svenskspråkiga texterna avviker från det här standardspråket.

Liljestränd (2003) har vidare påpekat att den skönlitterära texten också kan ses som språkspegel. Enligt honom bygger språket på det litterära verket ofta på personliga upplevelser och det kan hävdas att så är fallet också i *Ensamma tillsammans*. Emma Juslin känner till den verklighet hon skildrar i verket och detta kommer fram inte minst genom språkväxlingen i romanen (jfr också Lönnroth 2009: 26). Utan inslag av finska skulle romanen förlora något av sin trovärdighet och äkthetskänsla och därför anser jag att språket i romanen speglar språkbruket i 2000-talets Nyland.

3.2 Begreppet dialog

I skönlitterär prosa ingår vanligtvis två olika framställningstyper, berättelse (relation) och dialog (repliker) (Liljestränd 1983: 1). Dialogen används för att återge talat språk i skrift och eftersom det är fråga om replikväxling, det vill säga samtal, förutsätter den minst två talare. Dialogen uttrycks med direkt anföring och den har flera olika funktioner i prosa. Den kan bland annat föra handlingen framåt, bidra till personkarakteristiken, beskriva miljön eller presentera en moralisk argumentering eller diskussion i någon fråga. Därtill kan dialogerna studeras i relation till tematik, berättarteknik och tidskomponenten. (Londen 1989: 19.)

3.2.1 Dialogens form och talspråkliga markörer

Dialogpartier uppvisar alltid sådana karakteristiska drag som skiljer dem från berättelsen. Typografiskt sett skiljs den direkta anföringen, med vilken dialogen uttrycks, oftast från den berättande texten med anföringstecknen, det vill säga med citattecknen eller med tankstreck, eller genom indragning på egen rad. Användningen av dessa typografiska märken signalerar till läsaren att författaren lämnar ordet åt någon av textens karaktärer. Den direkta anföringen använder också olika elliptiska konstruktioner, interjektionella uttryck och tilltalsuttryck vilket beror på dialogens karaktär av växling mellan olika talare. Därtill ligger den direkta anföringen stilistiskt närmare det autentiska talspråket än berättelsen. (Liljestrand 1983: 21–22.)

Det talade språket och skrift är ändå olika både vad gäller deras form och funktion och därför kan skrift aldrig reproducera det talade språket direkt. Således måste författaren använda skriftens egna, typiska medel för att skapa *illusion* av det talade språket. Likheten mellan det talade språket och skriften gäller dock endast språkets form utan paralingvistiska och icke-verbala egenskaper. (Tiittula 2001: 5.) Det är till exempel omöjligt i skrift återge fonologiska egenskaper eller störningar som förekommer i en autentisk talsituation.

Talspråkighet kan ändå skapas med hjälp av uttalshärmande stavning samt genom att använda former och ordförråd av det talade språket (Tiittula 2001: 9). Ofta är de talspråkliga markörerna i dialogen lexikala, det vill säga författaren använder vardagliga ord, hälsningsord, partiklar och svordomar i sin text (Londen 2003: 324). Väsentligt är att få uttryck låta naturligt och trovärdigt i både ögonen och öronen på läsaren.

3.2.2 Språkval i dialog

Den språkliga miljön kan beskrivas både i berättelse och i dialoger. I den berättande texten är det naturligt att kommentarerna skrivs på berättelsens primärspråk men vad gäller dialogerna är saken en annan. Till exempel i finlandssvensk litteratur kan författaren antingen tillåta inskott på finska i en annars svenskspråkig text eller standardisera mediet, det vill säga använda enbart svenska. Med andra ord står författaren samtidigt inför strävanden att återge en dialog så trovärdigt som möjligt (trovärdighetsprincipen) och kraven att berätta så begripligt som möjligt (begriplighetsprincipen). (Lilius 1989: 113–117, Londen 1989: 142.) De faktorer som i dessa fall kan påverka språkvalet eller orsakar språkväxlingen är enligt Lilius (1989: 117) situationen, samtalspartnern, ämnet och det språkliga yttrandets funktion.

I en enspråkig situation är språkväxlingen naturligtvis ett osannolikt fenomen, men när den språkliga miljön är två- eller flerspråkig (såsom i Finland) ändras förhållanden och författaren blir tvungen att ta ställning till den omgivande, flerspråkliga verkligheten. Liksom i autentiska talsituationer blir då samtalspartnern av väsentlig betydelse för författaren och den kan fungera som språkbestämmande faktor. (Lilius 1989: 117.)

Som samtalspartnern kan författaren välja antingen läsaren för vilken dialogen berättas eller de fiktiva personerna i själva berättelsen. När författaren avstår från språkväxlingen är det ”den fiktiva läsarens” språkkunskaper som avgör språkvalet. I dessa fall anges den språkliga miljön ofta med person- och ortnamn eller genom att namnge det språk på vilket dialogen ”egentligen” förs, men själva det språkliga mediet homogeniseras. (Lilius 1989: 117.)

När författaren i stället bestämmer sig att välja de fiktiva personer som samtalspartner kan han eller hon ta hänsyn till läsaren i olika stor utsträckning. Författaren kan förklara innehållet av de främmande inslagen till läsaren (t.ex. med översättning) eller helt avstå från textuell standardisering. Om författaren avstår från textuell standardisering har språkväxlingen oftast en väsentlig betydelse i sammanhanget och dess funktion är att karaktärisera persongestalterna. (Lilius 1989: 118.)

Med tanke på det språkliga yttrandets funktioner kan författaren, i likhet med en tvåspråkig person, också byta språk i olika syften. Med ett visst språk kan författaren till exempel byta talarens roll, språkligt identifiera den tilltalade, utesluta någon ur dialogen, markera gruppidentitet eller ge uttryck åt talarens känslor. Dessa aspekter kan uttryckas utan att ta hänsyn till läsaren men vanligare är att författaren åtminstone i någon mån beaktar läsarens språkkunskaper och ger en förklaring till språkväxlingen. (Lilius 1989: 119.)

Sammanfattningsvis kan konstateras att språkvalet i dialogerna ofta är en kompromiss mellan trovärdigheten och begripligheten. Det som mest styr språkvalet är i hur stor utsträckning författaren tar hänsyn till olika läsare och deras språkkunskaper.

3.3 Tradition av litterär flerspråkighet

Traditionen av litterär flerspråkighet är lång och flerspråkighet har använts av olika orsaker i skönlitterära texter. På medeltiden och under renässansen var det vanligt att ett visst språk användes i en viss genre, funktionalitet betonades mer än stilistiska faktorer eller författarens nationalitet. Till exempel i Norditalien skrev trubadurer lyrisk prosa på provensalska och narrativ prosa på franska; däremot var italienska språket för lagtexterna. (Forster 1970: 16.)

Latin var länge språket för de bildade människorna och under renässansen var det för många författare även lättare att skriva på latin än på sitt eget modersmål. Orsaken till detta var att man kunde följa färdiga regler när man skrev på latin. Många författare började ändå översätta sina verk från latinet till sitt eget modersmål för att kunna uttrycka sig även på folkspråket. Från medeltiden till barocken togs kunskaper i flera språk för givna eftersom de utgjorde en väsentlig del av allmänbildningen. Således behärskade den bildade klassen de språk som litteraturen skrevs på. (Forster 1970: 29–30, Lilius 1989: 112.)

Romantikens tid präglades av nationalismens idéer vilket innebar att traditionen av den litterära flerspråkigheten avbröts. Man började tänka att varje språk var unikt och hade en själ och författare ägnade sig åt att producera nationell litteratur. Valet av språk bestämdes genom ens emotionella och även politiska attityder. (Forster 1970: 55.) Efter andra världskriget började man åter förhålla sig toleranter till den språkliga mångfalden och flerspråkigheten återkom till produktionen av de språkligt medvetna författarna (Lilius 1989: 113).

Lilius (1989) har sammanfattat att författaren kan kombinera språk i ett och samma verk ”antingen för att beskriva en två- eller flerspråkig miljö eller för att reservera vissa språk för vissa litterära syften”. Därtill kan författaren också ”välja olika språk för olika litterära genrer”. (Lilius 1989: 111.) Med tanke på *Ensamma tillsammans* tjänar språkvalet i romanen det först nämnda syftet, alltså flerspråkighet i romanen syftar till att ”beskriva en två- eller flerspråkig miljö”.

Forster (1970: 88) har dock påpekat att användningen av främmande språk kan för författaren betyda endast ett annorlunda sätt att uttrycka sig själv. Allmänt kan ännu påpekas att växlingen mellan olika språk är särskilt vanligt i minoritetslitteratur, till exempel i den finlandssvenska, där språkproblematik ofta är ett centralt tema (Eriksson & Haapamäki 2010).

3.4 Flerspråkighet i finlandssvensk skönlitteratur

Flerspråkigheten har varit närvarande också i finlandssvensk litteratur sedan länge och språk som tyska, ryska, franska och inte minst finska har fogats in i de svenskspråkiga texterna. I dramatiken förekom litterär flerspråkighet redan på 1850-talet hos Zacharius Topelius och J.A. von Essen och i lyriken i början av 1900-talet hos Elmer Diktonius. Utöver hos Emma Juslin återfinns fenomenet i prosan bland annat hos Jac. Ahrenberg, K.A. Tavastsjerna, Mikael Lybeck, Anders Cleve och Kjell Westö. (Tidigs 2007.)

På grund av tvåspråkigheten i Finland kan det hävdas att just finskans närvaro i de svenskspråkiga texterna är den mest krävande utmaningen för de författare som vill realistiskt skildra finlandssvenska miljöer. Eftersom den svenska kulturen i Finland ligger mellan svensk och finsk måste man fråga sig vilken uppgift det finlandssvenska litteraturspråket har i ett sådant språkligt differentierat samhälle.

Å ena sidan kan det påpekas att en av de främsta funktionerna för den finlandssvenska litteraturen är att även språkligt spegla det tvåspråkiga samhället. Ytterligare kan flerspråkigheten försvaras med sådana identitetspolitiska synpunkter som att flerspråksbruket behövs för att skapa lokalfärg samt tillgodose den heterogena publikens litterära behov och intressen. Å andra sidan bryter flerspråkigheten mot den enspråkiga normen. I användningen av finska i den finlandssvenska litteraturen finns den risken att den utesluter den rikssvenska publiken. I bakgrunden finns även rädslan för att den finlandssvenska litteraturen marginaliseras i förhållande till den rikssvenska. (Loman 1980: 120–121, Tidigs 2007.) Det finlandssvenska litteraturspråket har länge balanserat mellan det rikssvenska högspråksidealet och det ”egentliga” finlandssvenska talspråket som påverkas både av finskan och av dialekter.

3.4.1 Historisk översikt

Frågan om för vem den finlandssvenska författaren skriver lyftes fram redan på 1880-talet då Karl Tavastsjerna debuterade med romanen *Barndomsvänner* (1886). Enligt kritiker gick Tavastsjerna för långt med sin ”vardagliga och lediga finlandssvensk prosastil” som ledde till fennicism och grammatiska fel. Tavastsjerna var själv medveten om att hans språkbruk kunde låta främmande i rikssvenska öron men han hade svårt att anpassa sig efter regler. I stället skrev han ”i en atmosfär av stilrevolution och språkförnyelse”. (Loman 1980: 121.)

I sekelskiftet och under mellankrigstiden var idealet för den finlandssvenska prosan den vårdade högsvenskan vilken uppskattades av de ledande kritikerna. Basen för detta var

språkvårdsprogrammet av Hugo Bergroth vilket framkallade att språkrensningen blev en moderiktning. Syftet med denna rensning var att tal- och skriftspråket i Finland borde överensstämma med den bildade rikssvenskan så mycket som möjligt. I litteraturen kunde den språkliga miljön markeras endast med några enstaka repliker på finska eller med några prov på helsingforsslang eller dialekt. Bland annat Mikael Lybeck och Runar Schildt representerade sådana finlandssvenska författare som behärskade det rikssvenska högpråket. I deras verk kom den finlandssvenska språkmiljön till uttryck med några få finländska ord annars skrev de på ”felfri” svenska. (Loman 1980: 126–130.)

Efter mellankrigstiden, det vill säga från slutet av 1930-talet till början av 1940-talet, började man längta efter en litterär förnyelse och språkligt breddning. Den samtida finlandssvenska prosan gav enligt recensenterna för ensidig bild av den finlandssvenska verkligheten och befolkningsgruppen. Orsaken till detta var att i jämförelse med både rikssvensk och finsk litteratur saknades det inom den finlandssvenska litteraturen arbetarskildrare, det vill säga socialrealister. Därför gav den finlandssvenska litteraturen bilden att den svenskspråkiga befolkningen bestod endast av en fåtalig överklass. (Loman 1980: 131.)

Först efter 1950-talet kan man hitta ett varierat bruk av finska inslag i de svenskspråkiga texterna i stället för de enstaka citatartade inskotten. Lilius (1989: 121) påstår att orsaken till detta är att finskan först så småningom har fått en accepterad skriftspråksstatus. Detta betyder att språket kan användas fritt utan översättning och kunskaper i finskan tas åtminstone i någon mån för givna. Loman (1980: 136) för sin del har påpekat att den språkliga breddningen beror mest på litteratursociologiska faktorer, det vill säga de finlandssvenska författarna kommer nu ur socialt mer differentierade miljöer än förr. Trots detta väckte till exempel Anders Cleves *Gatstenar* livlig debatt på grund av sina inströdda finska repliker så sent som 1959 då romanen utkom. Zilliacus (2000: 14) har konstaterat att *Gatstenar* testade ”var toleransgränsen för steglöst språkskifte [...] gick”.

Densamma toleransgränsen har testats också senare i slutet av 1990-talet av bland annat Kjell Lindblad, Kim Weckström och Kjell Westö. Det kan även hävdas att ”den språkliga variationen inom den finlandssvenska litteraturen fortfarande är lika framträdande

som på Tavastsjernas tid” (Andersson 2000: 22). Det svenska språkets ställning återvänder till diskussion om och om igen.

3.4.2 Samtidsskildringar

Vad gäller finlandssvenska samtidsskildringar, helsingforsskildringar i synnerhet, är författare fortfarande tvungna att ta ställning till mötet mellan finska och svenska. Man kan säga att det är svårt att skriva på svenska i Finland. Michel Ekman (1995) har hävdat att de finlandssvenska författarna ofta saknar naturligt tonfall och enligt honom märks detta speciellt väl i dialoger. Han har också påpekat att eftersom den finlandssvenska som finns egentligen är ett talspråk blir den lätt löjeväckande och inexakt i skrift. Därtill orsakar finskans inflytande både direkta felaktigheter och brist i språket. Ekman har även påstått att försöken att konstruera ”finlandssvenskt skriftspråk” genom att blanda rikssvenska, gammalt finlandssvenskt talspråk, finska och engelska har varit dödfödd. (Ekman 1995: 210–211.)

Ändå orsakar också finskans frånvaro olika problem. För det första kan man konstatera att det finska språket förlorar en stor del av sina konnotationer vid översättningen. För det andra är talspråket, speciellt hos ungdomar, starkt präglad av finskan. För det tredje inskränker sig de finlandssvenska miljöerna där det talas enbart svenska till hem och vissa arbetsplatser. För att kringgå sådana här problem kan författaren använda så kallade distanseringseffekter. Författaren kan till exempel skildra händelser långt tillbaka i tiden och på det sättet låta nuet speglas i det förflutna. Till exempel Lars Sund har utnyttjat denna teknik i sin roman *Colorado Avenue* (1991). Ett annat alternativ är att författaren skapar en avgränsad fiktiv värld där livet levs enbart på svenska. Som avgränsade fiktiva världar kan fungera till exempel familjen, finlandssvenska studentmiljöer eller sommarstugan, ”sommarmarparadis”, ute i skärgården som i Monica Fagerholms roman *Underbara kvinnor vid vatten* (1994). (Ekman 1995: 211–214.)

Av de författare som vill skriva samtidsskildrande finlandssvensk prosa utan distanseringseffekter krävs en sådan språklig säkerhet att deras svenska inte bryter samman. Annars måste också de skapa en på något sätt avgränsad fiktiv värld. Enligt Ekman har till exempel Kjell Westö lyckats ”gå mycket tätt in på en finsk verklighet utan att hans språk [har] upphört att vara svenska”. I många av sina noveller och romaner har Westö markerat samtalsspråket finska med strategiskt insatta finska ord och på det sättet skapat dialoger som upplevs både naturliga och trovärdiga. (Ekman 1995: 212, 225.) Av recensionerna av *Ensamma tillsammans* att döma kan läsas att Juslin följer i bland annat Westös fotspår och hon har lyckats skriva en språkligt trovärdig samtidsskildring utan distanseringseffekter.

Sammanfattningsvis kan konstateras att inom finlandssvensk litteratur har steget tagits till ett jämlikt språkval mellan finska och svenska. Finskan har alltså blivit ett litterärt främmande språk som kan jämföras med bland annat engelska, franska och ryska. (Lilius 1989: 121.) Ytterligare kan påpekas att användningen av finska i den finlandssvenska litteraturen nuförtiden är mer regel än undantag (Malmio 2009). Fast man kan hävda att den finlandssvenska författaren skriver med en större språklig repertoar än tidigare skriver han ändå nu som förr huvudsakligen för en svenskspråkig läsekrets. Detta innebär att man inte kan underskatta värdet av de förklarande kommentarerna eller översättningarna av de finska inslagen. (Lilius 1989: 121, 127.)

3.5 Språkväxlingens litterära funktioner

I likhet med språkväxling¹ i tal kan språkväxling i litteratur ha olika funktioner. Till exempel Tidigs (2003: 25) hänvisar till Lenora Timm (2000) som menar att språkväxling i tal och i skrift delar olika funktioner – de bara förekommer i olika utsträckning. Språkväxlingen kan till exempel användas för att markera förändringar i deltagarkonstellation. I tal kan den inbjuda eller utestänga deltagare, i skrift kan den utestänga eller

¹ Jag använder här språkväxling som synonym för termen kodväxling.

inbjuda både läsare och fiktiva personer i texten. (Lilius 1989: 119, Tidigs 2003: 25.) De olika språken kan också färgas stilistiskt av sina olika kontexter, till exempel för tvåspråkiga personer förknippas det språk som används i närgruppen med närhet medan det andra språket förknippas med distans (Börestam & Huss 2001: 78).

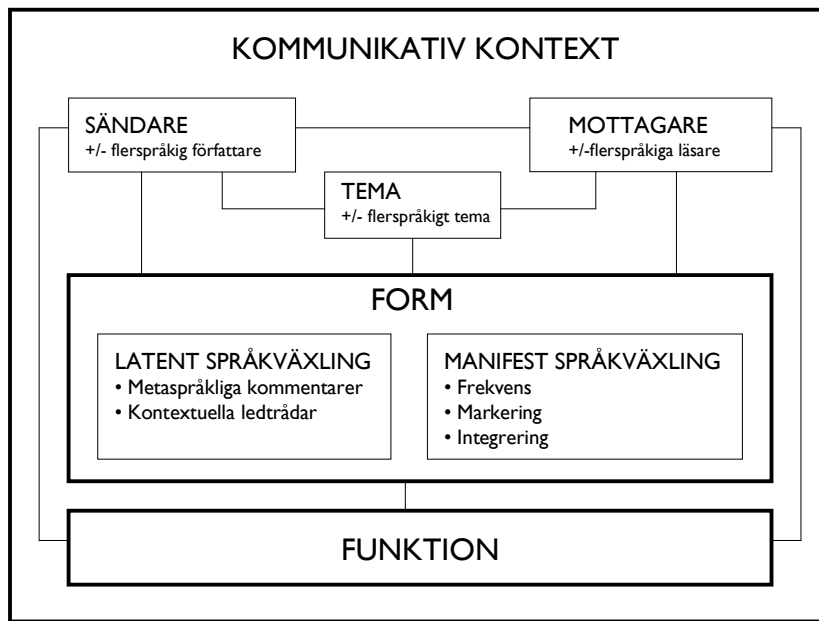
I litteraturen kan språkväxlingen användas bland annat för persongestaltning, komik och som markör för tematik (Tidigs 2003: 27, 30). Därtill har Eriksson och Haapamäki (2010) påpekat att språkväxlingen kan ge en illusion av autentiskt språkbruk och autentiska språkmiljöer. I *Ensamma tillsammans* tjänar språkväxlingen alla dessa funktioner. Av största intresse i min analys är ändå hur språkväxlingen fungerar som markör för tematiken, det vill säga hur Juslin tar ställning till svenskans position i Finland med hjälp av språkväxlingen och hur språkväxlingen bidrar till persongestaltningen.

4 Metod

Metoden för min undersökning är kvalitativ närläsning. Jag har gått igenom romanen systematiskt och sedan exciperat romanens dialoger som innehåller inslag av finska. Totalt består materialet av 18 dialoger. Jag kategoriserar beläggen enligt deras likhet i fyra olika kategorier som är 1) längre sekvenser på finska, 2) fennicism, 3) svordomar och 4) andra fall. För att analysera flerspråkighetsstrategier samt språkväxlingens litterära funktioner utnyttjar jag modellen skapad av Harriet Eriksson & Saara Haapamäki (2010). Jag analyserar alla belägg som hittats i materialet och redogör för i vilken kontext språkväxlingen förekommer.

I artikeln ”Att analysera litterär flerspråkighet” föreslår Harriet Eriksson och Saara Haapamäki (2010) en modell för analys av flerspråkighetsstrategier i skönlitteratur. Modellen är teoretisk-metodisk och den är inspirerad av både litteraturvetenskapliga studier av flerspråkighet och språkvetenskapliga studier av kodväxling i talat språk.

Modellen tar fasta på kommunikativ kontext, fokuserar på det litterära verkets form och innefattar en diskussion kring de litterära funktioner som flerspråkighetsstrategier kan ha. I min undersökning är jag speciellt intresserad av det litterära verkets form samt språkväxlingens litterära funktioner. Figur 1 illustrerar modellen i sin helhet.

Figur 1 Modellen av Eriksson & Haapamäki (2010).

Den kommunikativa kontexten innefattar sändare, mottagare och det samhälle som tematiseras i romanen. Enligt Eriksson & Haapamäki kan den kommunikativa kontexten analyseras till exempel genom att fråga hur flerspråkig författaren är, hur flerspråkig det omgivande samhället och det samhälle som skildras är samt vad den tilltänkta publiken är. Alla dessa saker påverkar hur författaren väljer att lyfta fram olika språk i sin text.

Vad gäller det litterära verkets form har forskarna först delat in flerspråkigheten i två olika huvudkategorier. Flerspråkigheten kan komma till uttryck antingen genom *latent* (implicit) eller *manifest* (explicit) språkväxling. Den latent språkväxlingen innebär att romanen är skriven på endast ett språk men det ändå framgår i romankontexten att andra språk än romanens huvudspråk är närvarande. För det första kan författaren signalera den latent språkväxlingen med metaspråkliga kommentarer. Detta betyder att författaren hänvisar till att något yttras på ett annat språk eller någon person eller grupp talar ett annat språk än romanens huvudspråk. För det andra kan författaren med hjälp av kontextuella ledtrådar antyda att fler än ett språk är närvarande i romanen. Det kan till exempel vara fråga om att händelserna utspelas i ett annat land eller i en annan kultur eller någon av persongestalterna kommer från ett annat land. Enligt Eriksson & Haapamäki

förekommer den latent språkväxlingen speciellt i romaner där flerspråkigheten inte är ett av romanens teman.

Av intresse i min undersökning är den manifesta språkväxlingen. Den syftar på sådana litterära texter som innehåller enskilda ord eller längre sekvenser på andra språk än romanens huvudspråk. För att få fram skillnader mellan olika flerspråkighetsstrategier vad gäller den manifesta språkväxlingen har Eriksson & Haapamäki skapat tre underkategorier som heter frekvens, markering och integrering.

Med tanke på *frekvensen* kan det vara fråga om allt från bara några få inslag av främmande språk i romanen till en balanserad blandning mellan flera olika språk. Om frekvensen är hög kan det även bli svårt att definiera det egentliga huvudspråket i romanen. Frekvensen är inte väldigt väsentlig vad gäller min undersökning eftersom jag inte gör en kvantitativ analys av materialet.

Med *markeringen* avser Eriksson & Haapamäki att språkväxlingssekvenser förses med någon typ av markering, t.ex. en kommentar, en översättning eller en typografisk markör. Ytterligare kan språkväxlingen vara antingen svagt eller starkt markerad. De olika typografiska markeringarna (såsom kursiv) betraktas i modellen som relativt svaga markeringar. När språkväxlingssekvenserna förses med en metaspråklig kommentar om vilket språk det är fråga om blir markeringen starkare. Ännu starkare blir den när språkväxlingssekvenserna översätts till verkets huvudspråk.

Den starkaste markeringstypen är enligt forskarna kombinationen av olika markerings typer, det vill säga författaren använder typografisk markering, metaspråklig kommentar och översättning i samma passage. Följande exempel får illustrera den här markerings typen. Eriksson & Haapamäki har hämtat exemplet ur Mikael Niemis *Populärmusik från Vittula* (2000). I repliken kan man hitta kursivering, översättning samt en metaspråklig kommentar.

- *Mie uskon että poika on päissä.* Jag tror pojken är full, sa hon på finska med en djup, lite hes stämma.

Integreringen betyder språkväxlingens grammatiska anpassning till romanens huvudspråk och enligt Eriksson & Haapamäki hänger denna kategori i viss mån samman med markeringen. Forskarna har till exempel konstaterat att tydligt markerade sekvenser

tenderar att vara syntaktiskt eller textuellt fristående. Anpassningen kan gälla enskilda ord eller längre sekvenser på ett annat språk, det vill säga den kan förekomma på morfem-, sats- eller textnivån. På satsnivån kan sekvenser vara integrerade *intersententiellt* (mellan satser) eller *intrasententiellt* (inom satser). De främmande inslagen kan vara integrerade delar av den textuella eller dialogiska strukturen. I exempel nedan som Eriksson & Haapamäki har hämtat ur Kjell Westös *Drakarna över Helsingfors* (1996) är den första finska sekvensen integrerade intersententiellt, den andra intrasententiellt.

”Du tror inte på julgubben längre?”

”Int så värst”, sa jag. ”Han i år var från Poli.”

”Hur vet du det?”

”Du hade lämnat kvar lappen på ditt skrivbord en kväll. Raitis, polkupyörällä liikkuva, opiskeleva joulupukki. Och telefonnumret var till TKK:n asuntola, Otaniemi.”

Eriksson & Haapamäki har också påpekat att flerspråkighetsstrategier och språkväxlingens litterära funktioner i viss mån hänger samman. De har till exempel konstaterat att det faktum att flerspråkigheten utgör eller inte utgör ett centralt tema i det litterära verket har konsekvenser för dess form. Därtill har de påpekat att till exempel författarens och den tilltänkta publikens kunskaper i de språk som ingår i språkväxlingen påverkar de flerspråkighetsstrategier som författaren använder i sitt verk. En möjlig funktion hos språkväxlingen är också att skapa äkthetskänsla och den kan komma till uttryck på olika sätt beroende på hurdana strategier författaren bestämmer sig att välja i texten.

Man måste ändå komma ihåg att de funktioner som författare har avsett med språkväxlingen behöver inte motsvara de funktioner som olika läsare skapar i sin tolkning. Därtill kan man konstatera att olika typer av språkväxling kan ha en funktion endast i en litterär kontext.

5 Analys

Materialet behandlas i tre delar. Först i avsnitt 5.1 analyserar jag de flerspråkighetsstrategier som Juslin använder i dialogerna. I avsnitt 5.2 behandlar jag språkväxlingens litterära funktioner med hjälp av de två frågor som har presenterats i avsnitt 1.1. I avsnitt 5.3 sammanfattar jag hur flerspråkighetsstrategier hänger samman med språkväxlingens litterära funktioner.

5.1 Flerspråkighetsstrategier

I det här avsnittet presenterar jag först alla de undersökta beläggen med kontextuell information samt analyserar de flerspråkighetsstrategier som används i dem. Analysen görs inte i kronologisk ordning utan jag har kategoriserat beläggen enligt deras likhet i följande fyra kategorier: 1) längre sekvenser på finska, 2) fennicismmer, 3) svordomar och 4) andra fall. Totalt består materialet av 18 exempel.

5.1.1 Längre sekvenser på finska

Denna kategori består av fyra exempel. De finska satserna i de alla fyra exemplen är integrerade intersententiellt.

I exempel (1) pratar Olga som liten flicka med en för henne okänd man i parken. Dialogen är inbäddad i berättelsen och har därför inte markerats med citattecken (se också exempel 14). I den finskdominerande miljön är det naturligt att dialogen förs på finska.

(1)

Tyttö pieni, tule tänne. Hei, sinä. Miksi istut puussa?

[...]

Minä istua täällä vähän vielä, sa jag på dålig finska och såg på det bruna apvattnet [...] (s. 5)

Språkväxlingen är annars ommarkerad men i den andra repliken har författaren förklarat den finskspråkiga replikens ogrammatiska struktur med en metaspråklig kommentar *sa jag på dålig finska*. Utan kommentaren kunde icke finskkunniga troligen inte märka att repliken är ogrammatisk. Fast det i kontexten har berättats att Olga har klättrat upp i trädet kan läsare som inte behärskar finska antagligen inte förstå innehållet på de finska replikerna.

I exempel (2) pratar Stina med en ung man som antagligen är hennes granne.

(2)

Jag vänder mig om och frågar:

”Vad är klockan?”

Mannen vänder sig också om. Hans hy verkar hård och självglänsande som galvaniserad plåt.

”En puhu ruotsia.”

”No ei sitten mitään.”

Dessutom vet jag ju vad klockan är. För mycket. (s. 60)

Stina börjar replikväxlingen på sitt modersmål svenska men byter till finska när samtalspartnern inte förstår henne eller inte vill prata svenska. Språkväxlingen är ommarkerad och orsaken till den är samtalspartnern. Språkväxlingen identifierar mannen språkligt, det kan läsas ut att mannens modersmål är finska. Användningen av finska i det slumpmässiga mötet berättar om finskans (och finskspråkigas) dominans i den miljö som beskrivs.

Stinas kommentar efter samtalet *dessutom vet jag ju vad klockan är* är väsentlig för tolkningen av dialogen för läsare som inte behärskar finska. Kommentaren berättar att Stina inte fick svaret på sin fråga av mannen. Själva innehållet av de finska replikerna kan dock inte förstås av kontexten.

I dialogen i exempel (3) är tre deltagare: Stina, Stinas pappa Fred och en patient från sjukhuset.

(3)

”Männe det snöar i Åborg också?”

”Jag vet inte. Onko sulla tulta?” frågar jag en kutryggig man som står och skakar i kylan.

Mannen ser på mej. Med skälvande händer ger han mig en tändare och jag tänder cigaretten och börjar röka. Pappa ser upp mot himlen.

”Neidillä ei oo kenkiä”, säger mannen.

Hans ansikte saknar proportioner och hans hy är ojämn och ärrig.

”Mä tiedän.” (s. 148–149)

I exemplet talar Stina först med sin pappa på svenska men sedan byter hon till finska för att be om eld av patienten. Författaren har använt språkväxlingen för att markera att samtalspartnern ändras. Av detta beslut kan man tolka att det dominerande språket i miljön är finska liksom i exempel (2).

Det kan påpekas att bytet till finska utesluter inte bara Stinas pappa utan också i någon mån icke finskkunniga läsare ur konversationen. Vad gäller läsare som inte behärskar finska kan dock den första finskspråkiga repliken förstås av kontexten medan de två senare replikerna antagligen förblir obegripliga. Språkväxlingen är igen omarkerad.

I exempel (4) talar överläkaren Tammio med Stinas pappa Fred.

(4)

”Puhutteko suomea?” frågar han.

”Nä ta mej... Nej, det gör jag tyvärr inte.”

”Då skola jak tala svensk med er.”

”Jo tack.”

”Fallet i detta laget är att det inte är rådligt.”

”Va?”

”Er dotter kunna göra sig mycken skada.”

”Nej, inte alls”, säger pappa.

”Hennes moder uträttade självmord”, påpekar Tammio.

”Det stämmer.”

”Det kunna att vara hos generna.”

”Nej”, säger pappa. ”Stina är bara olycklig. Det är en helt normal olycka som inte behöver eller kan botas med era förb... mediciner och etiketter.”

”Hon skriva på papperet här nere”, invänder Tammio och tar upp pappret där jag förklarade mej själv omyndig.

”Nå, då får hon väl skriva under att annat papper. Hon hör inte hemma här. Det var ett förhastat beslut från hennes sida.

Överläkare Tammio suckar och försöker hitta de rätta svenska orden, utan att lyckas nämnvärt.

”Hon vara i dåliga skicket.”

”Kanske det, men det går över.”

”Det går över?” upprepar Tammio på exemplarisk svenska.

”Ja.” (s. 167–168)

Den finskspråkiga överläkaren Tammio ville tala sitt modersmål finska med Fred och frågar därför på finska om det är möjligt. Fast språkväxlingen är ommarkerad kan innehållet i den första frågan förstås av den tredje repliken. Genom att använda felaktig stavning i Tammios repliker har författaren markerat att läkarens svenska är dålig (se också exempel 18). Därtill har författaren försett Tammios sista replik *det går över* med en metaspråklig kommentar *upprepar Tammio på exemplarisk svenska* vilket lite ironiskt förklarar varför överläkaren lyckas en gång tala korrekt svenska.

5.1.2 Fennicismer

Den här kategorin består av fem exempel. Jag har använt SAOL för att kolla att orden inte används i rikssvenskan. Därtill har jag hittat alla ord oavsett verbfrasen i (5) och svordomen i (7) i Finlandssvensk ordbok (2008).

I exempel (5) och (6) pratar Tove med sin kollega, konstläraren Tom, i skolan.

(5)

“Vi är försenade.”

“Så är fallet”, säger Tove och knäpper på vattenkokaren.

”Vatten.”

”Va?”

”Sätt i vatten först, den är tom.”

”Det heter *häll* i vatten.”

”Den är tom hur som helst. Och klockan är fem i åtta. Får jag visa dej en intressant grej?”
(s. 51)

(6)

”Fel!” utropar Tom triumferande. ”Det tredje alternativet skulle ha varit rätt svar. I och för sig är det juttun – ”

”Saken.”

” – ja saken är den att det första konstverket skapades av schimpansen Congo och såldes för tjugotvåusen euro. [...]” (s. 53)

Exempel (5) är det enda fallet i de undersökta dialogerna där författaren har använt kursiv stil för att markera ordvalet i den meningen att det avviker från rikssvenskan. Antagligen på grund av finskans påverkan använder Tom felaktigt frasen *sätt i vatten* och därför korrigerar Tove frasen till *häll i vatten*. Det kan sägas att Toves replik fungerar som metakommentar med vilket författaren får läsaren fästa uppmärksamhet till ordvalet.

I exempel (6) använder Tom finska ordet *juttu* och igen korrigerar Tove hans ordval. Ordet *juttu* har anpassats grammatiskt till svenskan och fått svensk bestämd singularisändelse *-n* (se också exempel 8).

I exempel (7) beskrivs Toves modersmålslektion. Samtalsämnet på lektionen är att diskutera om finska ord som används i finlandssvenskan men inte i rikssvenskan.

(7)

”Sinitarra” föreslår Hanna.

”Bra”, säger Tove. På rikssvenska heter det häftmassa. Andra förslag?

”Vittu?”

”Det är ett svärord. Bättre kan ni.”

”Kaveri?”

”Bra. Det är ett ord från finskan som vi ofta använder. Olga?”

Jag rycker till. Min mun är torr och ordlös.

”Finlandssvenskan har lånat många ord från ryskan också”, tillägger hon ”och var det inte så att du hade ryskt ursprung?”

[...]

”Jag vet inte”, säger jag.

”Men din pappa pratar inte ryska då?”

”Han pratar nästan inte alls” säger jag.

”Vitun ryssä”, mumlade någon bakom min rygg. Det lät som Tomas.

”Nå, skall vi fortsätta då? Några andra förslag?”

”Tossor”, säger Katja.

”Bra, det är sant. I Sverige betyder tossor ungefär tokar, men här använder vi ordet i bemärkelsen skor. Några andra förslag?” (s. 69–70)

De finska/finlandssvenska orden *sinitarra*, *vittu* och *tossor* har förklarats av Tove, det vill säga i dessa fall har författaren markerat språkväxlingen med översättningen. Intressant är att ordet *kaveri* har lämnats helt utan förklaring. Inte heller har skällsordet *vitun ryssä* kommenterats på något sätt men den metaspråkliga kommentaren *mumlade någon* förklarar orsaken till detta. På grund av kommentaren kan antas att Tove inte hör skällsordet och därför ingriper hon inte i saken. I stället vill Olga som hör repliken inte fästa avseende vid sig själva och nonchalerar saken. Det kan påpekas att för en finsk-kunnig berättar skällsordet även om talarens attityd mot ryssar.

Dialogen i exempel (8) förs mellan Stina, Stinas pappa Fred och sjuksköterskan när Stina är på sjukhuset.

(8)

”Jag behöver gå på vessan².”

”Hon får inte gå ensam”, säger sköterskan åt pappa.

”Varför inte det?”

”Hon kan skada sej själv.” (s. 141)

Stina använder i sin replik finska ordet *vessa* som har anpassats grammatiskt till svenskan genom bestämd singularisändelse *-n* (se också exempel 6). Samtalet fortsätter vidare på bokens nästa sida där Fred säger till sjuksköterskan ”*[j]ag följer henne till toaletten, sen tänker vi gå på kaffe*”. I den här repliken får ordet *vessa* förklaringen i form av översättningen.

I exempel (9) pratar Olga med sin skolkompis Katja.

(9)

”Det blir fest hos Rasse ikväll. Du bara måste komma dit.”

”Vem är Rasse?”

”Han är abi och skitsnygg. Hans brorsa är den där Micke som du lekte rysk hora med en vecka sen.” (s. 153)

I dialogen använder Katja ett vardagligt ord *abi* som är en förkortning av *abiturient*. Förkortningen förekommer både i finskan och i finlandssvenskan men saknas i rikssvenskan på grund av skillnader i utbildningssystemet. Enligt Finlandssvensk ordbok (2008: 13) används ordet inte om moderna förhållanden i Sverige. Ordet har inte markerats eller kommenterats på något sätt men detta vore onödigt eftersom ordet ändå ligger så nära rikssvenskan.

² Repliken upprepas på sida 142.

5.1.3 Svordomar

Den här kategorin består av fyra exempel. Användningen av svordomar illustrerar tydligt ungdomarnas språkbruk i den finlandssvenska miljö som beskrivs i romanen.

I exempel (10) talar Olga med sin pappa Mitja.

(10)

”Snälla pappa.”

”Mm.”

”Kan du inte berätta om hur det var i Ryssland?”

”Inte just nu, jag tittar på det här.”

”Men var det sant att dom dog?”

”Ja, inte är de här i alla fall. Gå och lägg dej nu sa jag.”

”Vitun huora.”

”Du ska inte säga sånt som du inte ens vet vad det betyder”, sa pappa och slet blicken från teven.

”Visst vet jag vad det betyder.”

”Nå.”

”Det betyder ta mig bort härifrån.” (s. 9)

I Olgas fjärde replik har svärordet kombinerats med substantivet och tillsammans bildar orden uttryck som kan definieras som skällsord (se också exempel 7). Att skapa liknande tilltal kan anses vara typiskt för ungdomar.

Språkväxlingen är ommarkerad men om det finska uttrycket är det svårt att säga om Olga verkligen förstår dess betydelse eftersom hon förklarar uttrycket med *det betyder ta mig bort härifrån* vilket inte stämmer. Antagligen är det ändå fråga om en ironisk kommentar.

I exempel (11) diskuterar Olgas skolkamrater med varandra innan modersmålslektionen börjar. I dialogen förekommer flera finska svordomar och dessutom ett par engelska fraser.

(11)

”Är inte den här snygg vad tycker du eller ska jag ta den andra skjortan på nästa fest trots att det ser fånigt ut med svarta strings om man har en vit kjol.”

”Vittu Dani att du kunde dricka upp hela den där fittans flaskan utan att slockna en perkeles enda gång vittu, that’s shit man.”

”Tror du vi får recensionerna idag?”

”Hoppas det, men Tove brukar inte vara så snabb med det där rättandet. Gunilla var mycket bättre.”

”Varför slutade hon?”

”Vittu hon är så fittans försenad igen!”

”Jo, Hanna sa att hon tog alterneringsledigt.”

”Vad är det?”

”No idea.”

”Jag tror jag får nie eller tie, jag skrev ganska bra och jag tyckte mycket om den där boken.”

”Jag har vittu aldrig läst nån vittus bok, han den där Westö borde väl vittu veta att det inte finns drakar i Hesa.”

”Inte såna där drakar, såna där fåniga med snören.” (s. 65–66)

I den andra och i den näst sista repliken har de finska svordomarna *perkele* och *vittu* anpassats grammatiskt till svenskan och fått svenskans genitivform. Annars är uttrycken på finska (och på engelska) ommarkerade.

Finskans *vittu* har fått slangkaraktär vilket innebär att ordet är opersonligt och kan nästan räknas som partikel. Däremot är den svenska motsvarigheten *fitta* mer intim och det kan även hävdas att ordet är oanständig i vardagligt språkbruk. (Nyholm 1998: 89.) På grund av detta anser jag att den svenskspråkiga svordomen kunde ersättas med det finskspråkiga uttrycket.

Om finlandssvenskan signalerar i det här exemplet också fennicismen *alterneringsledigt* som används i den sjunde repliken. Enligt Finlandssvensk ordbok (2008: 15) kan uttrycket närmast jämföras med svenskans *friår*. Eftersom uttrycket saknas i rikssvenskan antar jag att dess betydelse kan förbli oklar för de rikssvenska läsarna. Intressant är också att ungdomarna som diskuterar om saken vet inte vad den egentligen betyder.

I exempel (12) grälar Olga med sin skolkompis Micke medan i exempel (13) grälar Tove med Sebastian.

(12)

”Ta tillbaka vad du sa.”

”Vittu!”

”Ta tillbaka det.” (s. 164)

(13)

”Gå nu.”

”Vittu heller! Det var ju du som ville.”

”Det var ett misstag har jag sagt.” (s. 183)

I båda exempel förekommer igen det frekventaste svärordet i finskan som används speciellt av ungdomar. I (12) används ordet av Micke, i (13) av Sebastian. Kombinationen av finska och svenska i exempel (13) formar en etablerad finlandssvensk fras vilken används i slangen.

5.1.4 Andra fall

Den här kategorin omfattar exempel som innehåller bland annat lånord och interjektioner. Kategorin består av fem exempel.

Enligt Stina representerar dialogen i exempel (14) ”det enda som folk i Finland kan fråga varandra men aldrig frågar”.

(14)

[V]ems telefon pep? Var det din? Nä, jag har standarljudet [sic!] från Nokia. Niin, niin, jag har en varg som ylar på min så min var det inte. (s. 56)

Talare i dialogen är onämnda, det vill säga de kunde vara vem som helst i huvudstadsregionen. Replikerna är inbäddade i berättelsen liksom i exempel (1).

I den fjärde repliken används finsk interjektion *niin, niin* som kunde ersättas med svensk *ja, ja*. Upprepningen av ordet *niin* kan ses som ett tecken av talspråk i skrift. Språkväxlingen i exemplet är ommarkerad.

Enligt min mening ger användningen av det finska uttrycket en illusion av att hela dialogen egentligen kunde yttras på finska inte på svenska (jfr också Liljestränd 1983: 84). Jag har kommit till den slutsatsen eftersom det i situationen beskrivs den finskdominerande miljön i Helsingfors. Därför kan det hävdas att i den här dialogen har författaren valt begriplighetsprincipen före trovärdighetsprincipen. En annan orsak till att språket i denna dialog är svenska kunde vara att den är en inbillning av Stina vems modersmål är svenska och det är naturligtvis sannolikare att hon tänker på svenska än på finska.

Dialoger i exempel (15), (16) och (17) är ur telefonsamtalet mellan Tove och Sebastian.

(15)

”Tove Widefors”, svarar Tove.

”Nå moi, det är Seba.”

”Hej!” svarar Tove och känner sig lättare. Mindre komplicerat. ”Jag kände inte igen ditt nummer.”

”Det är en pre-paid-liittymä.”

”En på förhand betald mobilanslutning”, rättar Tove. ”Var är du?”

”I Åbo”, säger Sebastian. ”Det är inte bra med Stina.” (s. 107)

(16)

”När kommer du från Åbo?” fortsätter hon.

”Imorgon. Kan du inte please komma till Hesa, vi kan träffas och prata.” (s. 109)

(17)

”Jag tar bussen från Hesa och kommer direkt till dej vid femtiden ungefär.”

”Det kan du inte.” (s.172)

I exempel (15) kan man tydligt se finskans påverkan i interjektionen *nå moi*. I likhet med finskans *no* är *nå* i finlandssvenskan ett vanligt utfyllnadsord i början av satsen. Däremot används ordet i rikssvenskan främst som uttryck för irritation eller otålighet. (Se t.ex. Finlandssvensk ordbok 2008: 122.) Författaren har kanske även velat markera Sebastians svenska accent genom att använda ordet *nå* i stället för *no*. Därtill fungerar *nå* även som talspråklig markör i dialogen (jfr också exempel 14). Beaktansvärt är att författaren har behållit ordet *moi* i finskspråkig form fast det i finlandssvenskan används också formarna *moj* och *mojn* (se t.ex. Londen 2003: 324).

Ordet *en pre-paid-liittymä* och dess direkta översättning till svenska *en på förhand betald mobilanslutning* är en intressant lösning av författaren. På finska är ordet *pre-paid-liittymä* ett helt vanligt uttryck vilket består av det finska ordet *liittymä* och det engelska lånet *pre-paid* (eller vanligen *prepaid* utan bindestreck). I detta exempel har författaren gett ordet svenskans obestämda artikel *en* och på det sättet har ordet anpassats i svenskan. Karakteristiskt för finlandssvenskan är att anpassningen av de finska substantivlånen sker genom att de förses med genus (se t.ex. Green-Vänttinen 1996: 119). Genom direkt översättning från finska till svenska har författaren skapat en kombination som inte ändå är ett rikssvenskt uttryck utan låter påhittat och finskt. Jag antar att det i rikssvenskan inte ens finns ett totalt motsvarande uttryck för *pre-paid-liittymä* utan det talas bara om *abonnemang* eller om *mobilabonnemang*. Enligt min mening beskriver språkväxlingen i det här exemplet både den språkliga miljön och språkkompetens hos persongestalterna.

I exempel (16) och (17) används vardaglig namnform *Hesa* istället för *Helsinki* eller *Helsingfors*. Enligt min mening fungerar förkortningen som talspråklig markör, användningen av det egentliga ortnamnet skulle låta stelt och onaturligt. Jag behandlar denna slangartade namnform som språkväxling men förkortningen kunde naturligtvis lika väl förstås som förkortning av den svenskspråkiga ortnamnen.

I exempel (18) talar Stina, Stinas pappa Fred och psykiatern Tammio.

(18)

”Jag ny skriva ut recepten som räcka för några månader, sen dy gå till egenläkare och förnya de.”

Jag nickar.

”Ja, det var väl allt då”, säger pappa och stiger upp.

Han skakar hand med Tammio.

”Får jag tillbaka mina saker?” frågar jag.

”Gå i kansliet och fråga sköterskorna. Jak ha en stund bråttom till annan patienter. Näkemiin.”

”Hej då”, säger pappa och ser lättad ut. (s. 171)

Läkarens dåliga svenska har igen markerats med felaktig stavning (se också exempel 4). I Tammios första replik förekommer fennicismen *egenläkare*, ordet är en direkt översättning från finskans *omalääkäri*. I rikssvenskan används i stället ordet *husläkare* (Finlandssvensk ordbok 2008: 44).

Vad gäller hälsningsfraser känns det naturligt att båda talarna i situationen använder sitt modersmål; läkaren använder finskt *näkemiin* medan Stinas svenskspråkiga pappa Fred svarar på svenska *hej då*. Min uppfattning är att Freds svar även fungerar som översättning till det finska uttrycket.

5.1.5 Sammandrag av flerspråkighetsstrategier

Sammanfattningsvis kan konstateras att språkväxlingen i *Ensamma tillsammans* består mestadels av enstaka ord, särskilt av fennicismmer. Därtill är den finska svordomen *vittu* mycket frekvent i dialogerna. Karakteristiskt för dialogerna är att repliker har uttryckts på det språk som har använts i verkligheten. I fem fall har de finska orden anpassats grammatiskt till svenskan. De finska substantiven *juttu* och *vessa* har fått svenskans bestämda singularisändelse *-n* och ordet *pre-paid-liittymä* har försetts med genus. I ett exempel har de finska svordomarna *vittu* och *perkele* fått svenskans genitivform. De längre sekvenserna på finska är intersententiellt integrerade delar av den dialogiska strukturen. De två språken följer sin egen grammatik vilket innebär att det inte är fråga om en egentlig grammatisk anpassning.

Språkväxlingen är oftast markerad med översättning. De finska inslagen förklaras dock inte av författaren utan någon av persongestalterna som deltar i den fiktiva dialogen. Speciellt Tove korrigerar eller förklarar andras ordval. I endast ett fall har författaren använt kursiv stil för att markera ordvalet. De längre sekvenserna på finska är omarkerade och det kan hävdas att de antagligen förblir obegripliga för läsare som inte behärskar finska. Med metaspråkliga kommentarer hänvisar författaren till språkets ogrammatiska struktur inte egentligen till vilket språk det är fråga om. Därtill kan man påpeka att Juslin inte kombinerar olika markeringstyper.

5.2 Litterära funktioner

I det här avsnittet tar jag upp två funktioner som enligt min mening är de viktigaste för språkväxlingen i *Ensamma tillsammans*. För det första analyserar jag hur språkväxlingen fungerar som markör för tematik, det vill säga hur Juslin tar ställning till svenskans position i Finland med hjälp av språkväxlingen. För det andra diskuterar jag hur språkväxlingen bidrar till persongestaltningen. Dessa två funktioner behandlas genom att lyfta fram några exempel av materialet.

5.2.1 Hur tar Juslin ställning till svenskans position i Finland?

Mia Österlund (2009) har i sin recension av *Ensamma tillsammans* skrivit att romanen är "ett roligt och akut inlägg i debatten om svenskans position i Finland". Juslin tar ställning till svenskans position direkt i relationen, vilket illustreras i exemplet (19) nedan, men också dialogerna stöder denna tematik. Utgångspunkten för min analys är att språkväxlingen kan ses som markör för denna tematik.

(19)

Tove har ett år på sig att lära någon att litteratur är en nödvändighet. Att myter, metaforer och språk är grunden för allt lärande. Att språkutarmning i själva verket leder till den ytlighet och materialism som kännetecknar postmodernism och dagens samhälle. Men redan efter höstterminen insåg Tove att det var ett sisyfosarbete och att hon lika väl kunde ge sina ambitioner till någon annan. Eller rättare sagt kasta modersmålet till någon annan som var villig att rulla upp svenskan för en backe, endast för att därefter se den rulla ner igen. I backens början är svenskan bar som en babyrumpa och återigen utsatt för finskt och engelskt inflytande. (s. 46)

Dialogen i exempel (2) är enligt min mening ett betecknande exempel om hur antagligen de flesta finnarna förhåller sig till det svenska språket och svenskspråkiga i Finland.

(2)

Jag vänder mig om och frågar:

”Vad är klockan?”

Mannen vänder sig också om. Hans hy verkar hård och självglänsande som galvaniserad plåt.

”En puhu ruotsia.”

”No ei sitten mitään.”

Dessutom vet jag ju vad klockan är. För mycket. (s. 60)

I situationen frågar Stina en man hon inte känner vad är klockan på svenska, men mannen avvärjer hennes försök till kommunikation genom att svara på finska att han inte pratar svenska. Situationen får komiska inslag när Stina byter till finska och på grund av mannens svar har hon inte längre någonting hon ville veta. Den här humoristiska aspekten öppnar sig kanske endast för de läsare som behärskar finska eftersom den kommer till uttryck indirekt i Stinas finskspråkiga svar *no ei sitten mitään*.

Språkväxlingen i det här exemplet berättar tydligt om finskspråkigas attityd mot det svenska språket, mannen försöker inte ens svara Stina på svenska utan talar finska och förutsätter att han blir förstådd. Därtill kan man konstatera att Stina anpassar sig till situationen och byter till finska. Jag uppfattar att interaktionen mellan finskspråkiga och svenskspråkiga på humoristiskt sätt utkristalliserar sig i den här dialogen.

Ett annat exempel på svenskans ställning i Finland kommer fram när Stina hamnar på sjukhuset och behöver psykisk vård. I tvåspråkiga kommuner i Finland (såsom i Helsingfors) borde svenskspråkiga få bland annat samhällsservice på sitt eget moders-

mål men Juslin har skapat en situation där bristfälliga språkkunskaper förlöjligar en tjänstemans ställning.

Exempel (4) är ur samtalet mellan läkaren, Stina och hennes pappa Fred.

(4)

”Puhutteko suomea?” frågar han.

”Nä ta mej... Nej, det gör jag tyvärr inte.”

”Då skola jak tala svensk med er.”

”Jo tack.”

”Fallet i detta laget är att det inte är rådligt.”

”Va?”

”Er dotter kunna göra sig mycken skada.”

”Nej, inte alls”, säger pappa.

”Hennes moder uträttade självmord”, påpekar Tammio.

”Det stämmer.”

”Det kunna att vara hos generna.”

”Nej”, säger pappa. ”Stina är bara olycklig. Det är en helt normal olycka som inte behöver eller kan botas med era förb... mediciner och etiketter.”

”Hon skriva på papperet här nere”, invänder Tammio och tar upp pappret där jag förklarade mej själv omyndig.

”Nå, då får hon väl skriva under att annat papper. Hon hör inte hemma här. Det var ett förhastat beslut från hennes sida.

Överläkare Tammio suckar och försöker hitta de rätta svenska orden, utan att lyckas nämnvärt.

”Hon vara i dåliga skicket.”

”Kanske det, men det går över.”

”Det går över?” upprepar Tammio på exemplarisk svenska.

”Ja.” (s. 167–168)

Den finskspråkiga läkaren undrar först om Stinas pappa Fred talar finska. När Fred inte gör det påpekar läkaren att då borde han själv tala svenska. Mellan raderna kan ändå utläsas att läkaren med sin kommentar fortfarande väntar att Fred går med på att tala finska. När detta inte händer försöker läkaren uttrycka sig på svenska men lyckas inte väldigt bra. Detta också kommenteras i berättelsen: Tammio *försöker hitta de rätta*

svenska orden, utan att lyckas nämnvärt. Därtill förklaras Tammios enda korrekta replik på svenska med en metaspråklig kommentar *upprepar Tammio på exemplarisk svenska.* Det kan konstateras att läkarens svenska är så dålig att om Fred inte hade sagt frasen *det går över* först hade Tammio inte lyckats säga den rätt. Den allvarliga situationen får komiska inslag, men jag tror att den bild som Juslin skildrar egentligen liknar verkligheten ganska mycket.

Språkväxlingen i *Ensamma tillsammans* illustrerar också tydligt att svenskan i Finland är utsatt för finskans påverkan. Enligt min tolkning betonar Juslin denna aspekt genom att låta en av huvudpersonerna, Tove, korrigera eller översätta andras ordval. Till exempel i (5) använder Tom ett fel verb antagligen på grund av finskans påverkan vilket Tove rättar.

(5)

”Vi är försenade.”

”Så är fallet”, säger Tove och knäpper på vattenkokaren.

”Vatten.”

”Va?”

”Sätt i vatten först, den är tom.”

”Det heter *häll* i vatten.”

”Den är tom hur som helst. Och klockan är fem i åtta. Får jag visa dej en intressant grej?”
(s. 51)

Också i (6) och i (15) fäster Tove avseende vid samtalspartnerns ordval och översätter orden till svenska.

(6)

”Fel!” utropar Tom triumferande. ”Det tredje alternativet skulle ha varit rätt svar. I och för sig är det juttun – ”

”Saken.”

” – ja saken är den att det första konstverket skapades av schimpansen Congo och såldes för tjugotvåusen euro. [...]” (s. 53)

(15)

”Tove Widefors”, svarar Tove.

”Nå moi, det är Seba.”

”Hej!” svarar Tove och känner sig lättare. Mindre komplicerat. ”Jag kände inte igen ditt nummer.”

”Det är en pre-paid-liittymä.”

”En på förhand betald mobilanslutning”, rättar Tove. ”Var är du?”

”I Åbo”, säger Sebastian. ”Det är inte bra med Stina.” (s. 107)

Det kan påpekas att med tanke på den finlandssvenska miljön ger användningen av finska dialogerna autenticitet och får dem låta trovärdiga. Ändå anser jag att med den markerade språkväxlingen vill Juslin både betona skillnader mellan finlandssvenska och rikssvenska och lyfta fram att användningen av finska i det finlandssvenska talspråket i någon mån även utarmar det svenska språket i Finland.

Därtill uppfattar jag att Juslin kritiserar både finskspråkigas attityd mot det svenska språket samt deras kunskaper i svenska. Denna kritik kommer ändå till uttryck med hjälp av komiken, språkväxlingen fungerar som ett medel för humor. Skämtet är ett verktyg för att föra fram ett allvarligt budskap (jfr Tidigs 2003: 27).

5.2.2 Hur bidrar språkväxlingen till persongestaltningen?

Ensamma tillsammans kan sägas vara mångstämmig åtminstone i två olika avseenden. För det första präglas romanen av språkväxlingen, det svenska språket blandas särskilt med finskan. För det andra alternerar det i romanen tre berättarröster och de tre huvudpersonerna har alla sina karakteristiska drag i sitt tal. Fast alla tre huvudpersoner har svenska som modersmål symboliserar de tre berättarrösterna enligt min tolkning olika förhållningssätt till svenskans ställning i Finland. Vid sidan av detta förekommer det i romanen bipersoner vilkas språkbruk stöder denna tematik.

De finska inslagen förklaras ofta av Tove. Hon antingen korrigerar andras ordval eller har en sådan roll i situationen att hon förklarar betydelsen av de finska uttrycken. Jag analyserar det så att Toves röst representerar rikssvenska, standardspråket. Denna roll intensifierar Toves karriär som modersmåls lärare, hon kämpar för svenskans skull. Hon försöker själv prata ren svenska och de finska uttrycken (särskilt i andras tal) väcker hennes misshag.

Alla korrigeringar av Tove är ändå inte så lyckade utan även i hennes tal slår finskan i någon mån igenom. Till exempel i (15) kan man se att en direkt översättning från finska till svenska bildar ett osvenskt uttryck.

(15)

”Tove Widefors”, svarar Tove.

”Nå moi, det är Seba.”

”Hej!” svarar Tove och känner sig lättare. Mindre komplicerat. ”Jag kände inte igen ditt nummer.”

”Det är en pre-paid-liittymä.”

”En på förhand betald mobilanslutning”, rättar Tove. ”Var är du?”

”I Åbo”, säger Sebastian. ”Det är inte bra med Stina.” (s. 107)

Man kan ändå konstatera att eftersom författaren inte översätter de främmande inslagen själv utan lämnar ordet till en av persongestalterna känns dialogerna mer verklighetstrogna (se också Lilius 1989: 123).

Stinas språkbruk står i tydlig kontrast till Toves. Karakteristiskt för Stina är att hon växlar flitigt mellan svenska och finska (se exempel 2 och 3).

(2)

Jag vänder mig om och frågar:

”Vad är klockan?”

Mannen vänder sig också om. Hans hy verkar hård och självglänsande som galvaniserad plåt.

”En puhu ruotsia.”

”No ei sitten mitään.”

Dessutom vet jag ju vad klockan är. För mycket. (s. 60)

(3)

”Måne det snöar i Åborg också?”

”Jag vet inte. Onko sulla tulta?” frågar jag en kutryggig man som står och skakar i kylan.

Mannen ser på mej. Med skälvande händer ger han mig en tändare och jag tänder cigaretten och börjar röka. Pappa ser upp mot himlen.

”Neidillä ei oo kenkiä”, säger mannen.

Hans ansikte saknar proportioner och hans hy är ojämn och ärrig.

”Mä tiedän.” (s. 148–149)

Att växla mellan de två språken är inget problem för Stina utan hon accepterar det utan motstånd. Fast Stina föredrar sitt modersmål svenska är hon också van vid att hon måste byta till finska för att bli förstådd. Till exempel bytet till finska i (3) illustrerar hennes automatiska språkval då hon tilltalar en person hon inte känner. Det kan hävdas att detta gäller generellt de flesta finlandssvenskar, helsingforsvenskar i synnerhet (se också Londen 2003: 318). Enligt min uppfattning representerar Stina ”genomsnittsfinsksvenskan” som nöjer sig med att hon måste anpassa sig till den dominerande finskspråkiga verkligheten för att bli hörd och sedd.

Olgas språkliga identitet är däremot ganska oklar. Hennes modersmål är svenska men hon använder också lite finska. Antagligen förstår hon finska bättre än hon talar det. Därutöver har hon ryskt ursprung fast hon inte talar språket. Jag hävdar att Olga representerar en finlandssvensk som inte vet vart hon egentligen hör, om hon borde ha en svensk eller någon helt annan identitet. Därtill skiljer hennes ryska ursprung sig i någon mån från andra.

Jag anser att Olga står mellan olika språk, olika möjligheter, olika identiteter. Om Olgas språkkunskaper har det i början av boken berättats att hennes finska är dålig, eller åtminstone har varit det i sin barndom (se exempel 1).

(1)

Tyttö pieni, tule tänne. Hei, sinä. Miksi istut puussa?

[...]

Minä istua täällä vähän vielä, sa jag på dålig finska och såg på det bruna apvattnet [...] (s.5)

I de undersökta dialogerna använder Olga finska endast ett par gånger, annars talar hon svenska. Hennes repliker i dialogerna är också mycket korta och det kan hävdas att hennes roll i boken är att vara berättare. Juslin karaktäriserar Olga mer i berättelsen än i dialogerna.

Bipersonerna ger berättelsen autenticitet genom att representera nästan alla möjliga språkliga identiteter som man kan tänka sig finna i den finlandssvenska miljö som beskrivs i romanen. Av de undersökta beläggen kan jag till exempel dra slutsatser att Stinas pappa Fred inte alls talar eller förstår finska, han har en tydlig svensk identitet (se t.ex. avsnittet av exempel 4).

(4)

”Puhutteko suomea?” frågar han.

”Nä ta mej... Nej, det gör jag tyvärr inte.”

”Då skola jak tala svensk med er.”

”Jo tack.” (s. 167–168)

Dessutom kan konstateras att Freds repliker fungerar i ett par fall som översättningar till de finska uttrycken (se t.ex. exempel 18).

(18)

”Jag ny skriva ut recepten som räcka för några månader, sen dy gå till egenläkare och förnya de.”

Jag nickar.

”Ja, det var väl allt då”, säger pappa och stiger upp.

Han skakar hand med Tammio.

”Får jag tillbaka mina saker?” frågar jag.

”Gå i kansliet och fråga sköterskorna. Jak ha en stund bråttom till annan patienter. Näke-miin.”

”Hej då”, säger pappa och ser lättad ut. (s. 171)

Däremot använder bland annat Stinas pojkvän Sebastian och Toves kollega Tom finska lånord i sitt tal vilket är typiskt för finlandssvenskan (se t.ex. exempel 6 och 15).

(6)

”Fel!” utropar Tom triumferande. ”Det tredje alternativet skulle ha varit rätt svar. I och för sig är det juttun – ”

”Saken.”

” – ja saken är den att det första konstverket skapades av schimpansen Congo och såldes för tjugotvåusen euro. [...]” (s. 53)

(15)

”Tove Widefors”, svarar Tove.

”Nå moi, det är Seba.”

”Hej!” svarar Tove och känner sig lättare. Mindre komplicerat. ”Jag kände inte igen ditt nummer.”

”Det är en pre-paid-liittymä.”

”En på förhand betald mobilanslutning”, rättar Tove. ”Var är du?”

”I Åbo”, säger Sebastian. ”Det är inte bra med Stina.” (s. 107)

Användningen av de finska orden bland svenska är naturligt för båda och man kan genast uppmärksamma finskans påverkan i deras språkbruk. Ett exempel av detta kan ses i exempel (6) där Tove rättar Toms ordval. Tom använder först det finska ordet *juttu* vilket Tove korrigerar till *saken*. Tom tar fast uttrycket och i hans nästa replik använder han ordet *saken* som om det finns ingen skillnad mellan hans svenska och finska. Han accepterar båda orden men själv kom han först på det finska ordet.

Å ena sidan kan det hävdas att de finska uttrycken kompenserar en brist i Toms och Sebastians ordförråd i svenska. Det kan talas om *interferens*, det vill säga finskan påverkar deras ordförråd och leder till avvikelser från rikssvenskan (Börestam & Huss 2001: 84). Därtill kan det konstateras att de kanske använder finska ord eftersom de kommer på det finska ordet före det rätta ordet på svenska. Å andra sidan berättar språkväxlingen om tvåspråkighet och om finlandssvenskan eftersom karakteristiskt för finlandssvenskan är att man lånar in finska ord. Det kan också påpekas att i finlandssvenskan används sådana uttryck som inte har en motsvarighet i rikssvenskan (se t.ex. exempel 15). Toms och Sebastians språkbruk illustrerar hur finlandssvenskan avviker från rikssvenskan. Den tvåspråkiga miljön i romanen kommer till uttryck med enkla insatta finska ord.

De personer som har finskan som modersmål är onämnda oavsett överläkaren Tammio. Därtill har de finskspråkiga personerna endast en marginell roll i romanen. Ändå lyckas Juslin med dessa gestalter beskriva hur antagligen de flesta finnar (eller en stereotypi av en finne) förhåller sig till svenskspråkiga. Till exempel mannen i exempel (2) tar inte väldigt bra Stinas försök att prata svenska utan svarar henne på finska och förutsätter att han blir förstådd.

(2)

Jag vänder mig om och frågar:

”Vad är klockan?”

Mannen vänder sig också om. Hans hy verkar hård och självglänsande som galvaniserad plåt.

”En puhu ruotsia.”

”No ei sitten mitään.”

Dessutom vet jag ju vad klockan är. För mycket. (s. 60)

Den finskspråkiga överläkaren Tammio däremot försöker prata svenska med Stina och Stinas pappa Fred, men försöken får komiska inslag på grund av brist i språket (se t.ex. exempel 4).

(4)

”Puhutteko suomea?” frågar han.

”Nä ta mej... Nej, det gör jag tyvärr inte.”

”Då skola jak tala svensk med er.”

”Jo tack.”

”Fallet i detta laget är att det inte är rådligt.”

”Va?”

”Er dotter kunna göra sig mycken skada.”

”Nej, inte alls”, säger pappa.

”Hennes moder uträttade självmord”, påpekar Tammio.

”Det stämmer.”

”Det kunna att vara hos generna.”

”Nej”, säger pappa. ”Stina är bara olycklig. Det är en helt normal olycka som inte behöver eller kan botas med era förb... mediciner och etiketter.”

”Hon skriva på papperet här nere”, invänder Tammio och tar upp pappret där jag förklarade mej själv omyndig.

”Nå, då får hon väl skriva under att annat papper. Hon hör inte hemma här. Det var ett förhastat beslut från hennes sida.

Överläkare Tammio suckar och försöker hitta de rätta svenska orden, utan att lyckas nämnvärt.

”Hon vara i dåliga skicket.”

”Kanske det, men det går över.”

”Det går över?” upprepar Tammio på exemplarisk svenska.

”Ja.” (s. 167–168)

Tammios sätt att prata svenska kan även anses representera hur dåligt en tjänsteman klarar sig i att ge service på två språk.

En aspekt som jag ännu vill lyfta fram vad gäller persongestaltningen i *Ensamma tillsammans* är hur Juslin lyckas imitera ungdomarnas språkbruk. Ungdomarnas tal i romanen präglas av frekventa svordomar som kan ses till exempel i (11).

(11)

”Är inte den här snygg vad tycker du eller ska jag ta den andra skjortan på nästa fest trots att det ser fånigt ut med svarta strings om man har en vit kjol.”

”Vittu Dani att du kunde dricka upp hela den där fittans flaskan utan att slockna en perkeles enda gång vittu, that’s shit man.”

”Tror du vi får recensionerna idag?”

”Hoppas det, men Tove brukar inte vara så snabb med det där rättandet. Gunilla var mycket bättre.”

”Varför slutade hon?”

”Vittu hon är så fittans försenad igen!”

”Jo, Hanna sa att hon tog alterneringsledigt.”

”Vad är det?”

”No idea.”

”Jag tror jag får nie eller tie, jag skrev ganska bra och jag tyckte mycket om den där boken.”

”Jag har vittu aldrig läst nån vittus bok, han den där Westö borde väl vittu veta att det inte finns drakar i Hesa.”

”Inte såna där drakar, såna där fåniga med snören.” (s. 65–66)

Sternberg (1981: 126) har påpekat att svordomarna kan fungera som *mimetisk kliché* i texten. Detta betyder att en minimal expressiv enhet betraktas som typisk för en viss grupp. I *Ensamma tillsammans* fungerar ordet *vittu* som mimetisk kliché. Ordet saknas i språkbruket hos äldre personer vilket skapar kontrast mellan språkbruket av ungdomar och äldre människor. Som jag har redan tidigare konstaterat i avsnitt 5.1.3 har det finska svärordet fått slangkaraktär och ordet används speciellt av ungdomar i Finland.

Sammanfattningsvis kan konstateras att språkväxlingen i *Ensamma tillsammans* används för att ta ställning till svenskans position i Finland och för att karakterisera persongestalterna. Därtill kan det sägas att persongestaltningen stöder tematiken och detta kommer till uttryck med varierande språkkunskaper hos de fiktiva personerna. Med hjälp av språkväxlingen signalerar Juslin att svenskan har en klar minoritetsställning i den finlandssvenska miljö som beskrivs och förutsättningen är att språket i offentliga sammanhang är finska. Svenskan är språket för kommunikation med familjemedlemmar och vänner medan det omgivande samhället i stor utsträckning fungerar på finska. Denna verklighet kommer tydligt till uttryck i de undersökta dialogerna.

5.3 Sambandet mellan flerspråkighetsstrategier och språkväxlingens litterära funktioner

I det här avsnittet analyserar jag hur flerspråkighetsstrategier hänger samman med språkväxlingens litterära funktioner. Jag diskuterar både några allmänna funktioner som Eriksson & Haapamäki (2010) har tagit upp i sin artikel och de två i avsnitt 5.2 ovan diskuterade funktioner, det vill säga tematik och persongestaltning.

Eriksson & Haapamäki har hävdad att ju bättre kunskaper författaren och publiken har i de språk som ingår i språkväxlingen, desto mer sannolikt är att språkväxlingen är manifest, frekvent, ommarkerad och integrerad. Med tanke på finlandssvensk litteratur är det fråga om sådana författare som har solida kunskaper i finska och som skildrar ett sam-

hälle där två språk lever sida vid sida. Man kan också anta att det finns en publik som kan tillgodogöra sig inslagen på finska. Språkväxlingen i *Ensamma tillsammans* både stöder och avviker från detta påstående.

Som i recensioner av *Ensamma tillsammans* sägs skriver Juslin med vardagsnära språket, det vill säga med vardagsnära *finlandssvenska* språket. Man kan också dra slutsatser att Juslin har solida kunskaper även i finska och dessutom skildrar hon ett samhälle där två språk lever sida vid sida. Således med tanke på påståendet av Eriksson & Haapamäki borde språkväxlingen i romanen vara manifest, omarkerad och integrerad men så är ändå inte fallet.

Däremot är språkväxlingen i *Ensamma tillsammans* manifest men i flera fall ändå markerad och icke-integrerad. Man kan konstatera att språkväxlingen är även relativt starkt markerad eftersom de flesta av de finska inslagen har översatts till svenska. Ändå har Juslin inte förklarat de längre sekvenserna på finska, och fastän någonting kan tolkas av kontexten förblir de antagligen obegripliga för läsare som inte behärskar finska. På det här viset vänder sig Juslin i någon mån till den tvåspråkiga publiken och beskriver den tvåspråkiga verkligheten.

Med tanke på integreringen är resultaten också i någon mån osammanhängande. Det kan påpekas att de längre sekvenserna på finska är integrerade intersententiellt men endast få enstaka ord har verkligen anpassats grammatiskt till svenskan. De flesta av de enstaka finska orden är alltså icke-integrerade till svenskan. Orsaken till detta kan ändå vara det att orden förekommer i sin grundform i texten. Med detta menar jag att de finska orden fungerar i kontexten utan grammatisk anpassning, det vill säga de passar i den svenskspråkiga texten utan artiklar eller böjning. Inte heller hade man böjt orden på något sätt på finska. Därtill kan man konstatera att svordomar är frekventa i materialet och på grund av sin karaktär är de oftast icke-integrerade.

Vad gäller *Ensamma tillsammans* hävdar jag i motsats till Eriksson & Haapamäki att författarens kunskaper i finska inte påverkar flerspråkighetsstrategierna så mycket. Däremot anser jag att den markerade och icke-integrerade språkväxlingen i romanen beror på att Juslin i första hand skriver för en svenskspråkig publik inte för en tvåspråkig lä-

sekrets. Den avgörande faktorn för flerspråkighetsstrategierna är alltså den tilltänkta publiken.

Språkväxlingen kan också skapa äkthetskänsla eller ge en illusion av autentiskt språkbruk och autentiska språkmiljöer. Eriksson & Haapamäki (2010) har konstaterat att särskilt den omarkerade och integrerade språkväxlingen kan ses som markör för att det handlar om miljöer där språklig mångfald är vardag. Språkväxlingen kan bland annat signalera att det omgivande samhället fungerar i stor utsträckning på finska och den varietet som talas av romanpersonerna innehåller finska inslag. Enligt forskarna skapar den markerade och icke-integrerade språkväxlingen däremot en tydligare gräns mellan huvudspråket och det inlånade språket.

I *Ensamma tillsammans* förekommer några längre sekvenser på finska som är både omarkerade och integrerade. Deras funktion kan sägas vara att signalera att vissa personer i den miljö som beskrivs talar finska och finskan är det språk som man föredrar i offentliga sammanhang. Med andra ord kan den här typen av språkväxlingen ses som markör för att språklig mångfald är vardag som Eriksson & Haapamäki har föreslagit.

Huvudsakligen lyckas Juslin ändå ge en illusion av autentiskt språkbruk också genom den markerade och icke-integrerade språkväxlingen. Det som mest skapar denna äkthetskänsla är att Juslin använder en slags kompromisslösning, det vill säga hon översätter inte de finska inslagen ”själv” utan lämnar ordet åt en av persongestalterna. Därtill är de finska inslagen oftast strategiskt insatta, det vill säga de förekommer i sådana situationer där det är motiverat att de översätts till svenska (t.ex. på modersmålslektion där temat är att diskutera om sådana finlandssvenska ord som inte används i rikssvenskan). Denna teknik är väldigt lyckad eftersom den inte minskar autenticitet eller får språkväxlingssekvenserna låta påklistrade. Ändå förklarar översättningarna de finska inslagen för läsare som inte behärskar finska. Detta innebär att Juslin samtidigt når den största möjliga publiken och skildrar det omgivande tvåspråkiga samhället på ett trovärdigt sätt. I allmänhet är förståelsen av texten inte avhängig av kunskaper i finska vilket betyder att språkväxlingen i *Ensamma tillsammans* vare sig inkluderar eller exkluderar läsare.

De två viktigaste funktionerna för språkväxlingen i *Ensamma tillsammans* är enligt min mening att fungera som markör för tematik och bidra till persongestaltning. Det kan

konstateras att särskilt dessa funktioner har konsekvenser för språkväxlingens form. I motsats till Eriksson och Haapamäki hävdar jag att meningen med den markerade och icke-integrerade språkväxlingen i *Ensamman tillsammans* inte är att skapa en gräns mellan svenska och finska utan huvudsakligen mellan finlandssvenska och rikssvenska. Med den markerade och icke-integrerade språkväxlingen illustrerar Juslin hur finlandssvenskan skiljer sig från rikssvenskan vilket vore omöjligt genom den omarkerade och integrerade språkväxlingen. Genom att markera språkväxlingen med översättningar bevisar Juslin också att svenskan i Finland är tydligt utsatt för finskans påverkan.

Flerspråkighetsstrategierna i *Ensamman tillsammans* stöder också persongestaltningen och illustrerar hur olika personer förhåller sig till svenskan och finskan i Finland. Till exempel väcker de finska inslagen i andras tal Toves misshag vilket leder till att hon korrigerar andras språkbruk. Med tanke på flerspråkighetsstrategierna är det därför naturligt att hennes repliker fungerar som översättningar till de finska inslagen, det vill säga flerspråkighetsstrategierna betonar hennes karaktär.

Därtill beskriver Juslin med den omarkerade och integrerade språkväxlingen Stinas goda kunskaper i både svenskan och finskan. Tvåspråkighet är vardag för henne. Hennes sätt att växla mellan de två språken berättar även att det samhälle som skildras i verket fungerar i stor utsträckning på finska och vissa personer i de miljöer där romanen utspelas talar finska. Detta framkallar att svenskspråkiga måste anpassa sig till den omgivande finska verkligheten. Man kan också påpeka att Juslin med hjälp av några få finskspråkiga bipersoner lyckas illustrera att språket i offentliga sammanhang alltid är finskan och svenskan har en minoritetsställning i de miljöer som beskrivs. De finskspråkiga personerna förutsätter oftast att de blir förstådda på finska och talar inte gärna svenska.

Sammanfattningsvis kan konstateras att språkväxlingens litterära funktioner har konsekvenser för dess form. Några allmänna tendenser som Eriksson & Haapamäki har lyft fram i sin artikel ligger i linje med min analys av *Ensamman tillsammans*. Till exempel den omarkerade och integrerade språkväxlingen kan ses som markör för att de handlar om miljöer där språklig mångfald är vardag. Därtill kan påpekas att den markerade och icke-integrerade språkväxlingen naturligtvis vare sig inkluderar eller exkluderar läsare.

Med tanke på *Ensamma tillsammans* kan ändå konstateras att flerspråkighetsstrategier påverkas mer av den tilltänkta publiken än av författarens kunskaper i finska och svenska. Ytterligare kan hävdas att i motsats till påståendet av Eriksson & Haapamäki kan författaren lyckas ge en illusion av autentiskt språkbruk också med den markerade och icke-integrerade språkväxlingen inte bara med den omarkerade och integrerade språkväxlingen. Väsentligt är hur man använder flerspråkighetsstrategierna, till exempel Juslin har i stället för påklustrade översättningar låtit en av persongestalterna som deltar i dialogen översätta de finska inslagen till svenska. Den här kompromisslösningen varken minskar autenticitet eller får språkväxlingssekvenserna låta påklustrade.

I överensstämmelse med Eriksson & Haapamäki kan dock påpekas att flerspråkighetsstrategier kan ha en funktion enbart i en specifik litterär kontext och därför är det relevant att ta hänsyn till tematiken. De två funktioner som enligt min mening särskilt påverkar språkväxlingens karaktär i *Ensamma tillsammans* är tematiken, det vill säga ställningstagandet till svenskans position i Finland, och persongestaltningen. Det kan konstateras att den markerade och icke-integrerade språkväxlingen är vald för att stöda speciellt dessa två funktioner.

6 Sammanfattning och diskussion

Huvudsyftet med den här avhandlingen har varit att redogöra för fenomenet språkväxling i modern finlandssvensk prosa. Med språkväxlingen avses att en författare använder fler än ett språk inom en kontext. Min analys har gällt dock endast växlingen mellan finska och svenska. Som undersökningsmaterial har jag använt Emma Juslins roman *Ensamma tillsammans* (2009). Jag har analyserat romanens dialoger som innehåller inslag av finska. Med finska har jag avsett också fennicism, det vill säga sådana ord och uttryck som används enbart i Finland eller i en annan betydelse än i Sverige. Materialet omfattar 18 dialoger. Jag har analyserat alla belägg som hittats i materialet samt försett dem med kontextuell information. Metoden för min undersökning har varit kvalitativ närläsning. Som stöd för min analys har jag utnyttjat modellen för att analysera litterär flerspråkighet skapad av Harriet Eriksson och Saara Haapamäki (2010).

I allmänhet kan konstateras att språkväxlingen i *Ensamma tillsammans* består mestadels av enstaka ord, särskilt av fennicism. Därtill är svärordet *vittu* mycket frekvent i dialogerna. I romanen förekommer också några längre sekvenser på finska. Karakteristiskt för dialogerna är att repliker har uttryckts på det språk som har använts i verkligheten. Utifrån de tre forskningsfrågor som har presenterats i avsnitt 1.1 ovan är undersökningens viktigaste resultat följande:

Hurdana flerspråkighetsstrategier använder Juslin i Ensamma tillsammans?

Vad gäller flerspråkighetsstrategier har jag tagit hänsyn till om de finska inslagen är på något sätt markerade och om de är integrerade till svenskan. De olika markeringstyper som författaren kan använda är typografiska markörer (såsom kursiv), metaspråkliga kommentarer eller översättningar. Integreringen betyder språkväxlingens grammatiska anpassning till romanens huvudspråk och den kan förekomma på morfem- sats- eller textnivån.

Språkväxlingen i romanen är i flera fall markerad och icke-integrerad. Den vanligaste markeringstypen är översättningen. Språkväxlingen förklaras dock inte av författaren själv utan en av persongestalter som deltar i den fiktiva dialogen. På det här sättet har

Juslin återgett mer verklighetstroga dialoger och även minskat styrkan av den här markeringsstypen. Beaktansvärt är att Juslin använder en typografisk markör, kursiv, endast en gång i dialogerna. De metaspråkliga kommentarer som förekommer i några fall används för att förklara eller kommentera inslagens ogrammatiska struktur inte egentligen för att berätta vilket språk det är fråga om. Att notera är också att de längre sekvenserna på finska är omarkerade vilket antagligen leder till att de förblir obegripliga för läsare som inte behärskar finska. Därtill kan man konstatera att Juslin inte kombinerar de olika markeringsstyperna med varandra.

De längre sekvenserna på finska är intersententiellt integrerade delar av den dialogiska strukturen. I dessa fall är det inte fråga om en egentlig grammatisk anpassning till svenska utan båda språken följer sin egen grammatik. Språkväxlingen sker ändå utan markeringar vilket på sätt och vis skapar en illusion av att de olika språken är ett och samma språk. Den grammatiska anpassningen i dialogerna är knapp. I två fall har det finska orden fått svenskans bestämda singularisändelse *-n*, i två fall har svärorden fått svenskans genitivform och i endast ett fall har det finska ordet försetts med genus. Resten av orden är icke-integrerade till svenskan. Detta kan ändå bero på ordens karaktär (t.ex. orden är svordomar) eller på det att orden passar i kontexten i sin grundform utan grammatisk anpassning.

Vilka litterära funktioner språkväxlingen har i romanen?

Vad gäller språkväxlingens litterära funktioner i *Ensamma tillsammans* har jag diskuterat hur språkväxlingen fungerar som markör för tematik, det vill säga hur Juslin tar ställning till svenskans position i Finland. Därtill har jag analyserat hur språkväxlingen bidrar till persongestaltningen.

Med tanke på ställningstagandet till svenskans position i Finland berättar språkväxlingen särskilt om finskspråkigas attityd mot det svenska språket. Finskspråkiga i romanen förutsätter att de blir förstådda på finska och de väntar sig att svenskspråkiga anpassar sig till situationen genom att byta språket från svenska till finska. Därtill kan man konstatera att i offentliga sammanhang i den miljö som beskrivs är det dominerande språket finskan och svenskan har en klar minoritetsställning. Kritiken mot finskspråkigas attityd

mot det svenska språket kommer till uttryck med hjälp av komik som skapas av språkväxlingen. Skämten är ett verktyg för att föra fram ett allvarligt budskap.

Språkväxlingen i *Ensamma tillsammans* illustrerar också att svenskan i Finland är utsatt för finskans påverkan. Juslin betonar detta genom att låta en av persongestalter som deltar i dialogen förklara eller översätta de finska inslagen till rikssvenska. På det här sättet skapar Juslin en sorts gräns mellan finlandssvenska och rikssvenska och lyfter fram skillnader mellan dessa två varieteter.

Språkväxlingen i romanen bidrar också till persongestaltningen. I *Ensamma tillsammans* finns det tre huvudpersoner, Tove, Stina och Olga, och enligt min tolkning symboliserar dessa tre berättarröster olika förhållningssätt till svenskans ställning i Finland. Till exempel Toves tal innehåller inte finska uttryck medan Stina växlar flitigt mellan de två språken. Därtill förekommer det i romanen bipersoner som har varierande kunskaper i svenska och finska. Det finns personer som talar inte alls finska, personer som använder typisk finlandssvenska, det vill säga de lånar in finska ord i sitt tal, samt personer som har finskan som modersmål.

Alla personer i romanen har sina egna karakteristiska drag i sitt tal. Med hjälp av persongestalternas varierande språkkunskaper framför Juslin att den finlandssvenska miljö som beskrivs i romanen är tydligt tvåspråkig.

Hänger flerspråkighetsstrategier samman med språkväxlingens litterära funktioner?

Språkväxlingens litterära funktioner har också konsekvenser för dess form. Som redan konstaterat ovan är de två viktigaste funktionerna för språkväxlingen i *Ensamma tillsammans* enligt min mening att fungera som markör för tematik och bidra till persongestaltningen. Den omarkerade och integrerade språkväxlingen i romanen signalerar att vissa personer talar finska i den miljö där romanen utspelas och finskan är ett majoritetsspråk. Däremot lyfter den markerade och icke-integrerade språkväxlingen i romanen fram skillnader mellan finlandssvenska och rikssvenska vilket vore omöjligt med den omarkerade och integrerade språkväxlingen. Med tanke på persongestaltningen varierar språkväxlingen efter personen vilket betonar olika karaktärer och framför olika förhållningssätt till det svenska språket.

Att notera är att Juslin lyckas ge en illusion av autentiskt språkbruk genom den markerade och icke-integrerade språkväxlingen. Detta beror på att Juslin istället för att översätta de finska inslagen själv lämnar ordet åt en av persongestalter. Med hjälp av den här kompromisslösningen lyckas Juslin samtidigt nå den största möjliga publiken och beskriva den finlandssvenska verkligheten på ett trovärdigt sätt. Den markerade och icke-integrerade språkväxlingen varken inkluderar eller exkluderar läsare. Förståelsen av texten är inte avhängig av kunskaper i finska. På basis av att Juslin använder den markerade och icke-integrerade språkväxlingen antar jag att Juslin skriver i första hand för en rikssvensk läsekrets. Därför uppfattar jag att den tilltänkta publiken påverkar mer flerspråkighetsstrategier än författarens kunskaper i finska och svenska.

Jag anser att modellen av Eriksson & Haapamäki har varit lämplig för analysen av mitt material och den har lett till trovärdiga resultat. De stora linjerna i mina resultat överensstämmer med de tendenser som Eriksson & Haapamäki har lyft fram i modellen. Ändå omfattar modellen inte en heltäckande analys av språkväxlingen eller dess litterära funktioner i någon specifik roman. Därför vore det intressant att jämföra mina resultat med någon annan systematisk studie som baserar sig på samma modell. Därtill kan det påpekas att svordomar utgör en stor del av mitt material vilket kan i någon mån påverka resultat. Enligt min mening är det också viktigt att komma ihåg att olika typer av språkväxling kan ha en funktion endast en specifik litterär kontext. Jag anser också att det är relevant att studera flerspråkighetsstrategier i relation till tematik.

Avslutningsvis kan konstateras att språkväxlingen är ett fenomen som det har fästs förhållandevis lite avseende vid speciellt vad gäller finlandssvensk skönlitteratur. Eftersom den finlandssvenska kulturen i Finland ligger mellan finsk och svensk vore det ändå nödvändigt och viktigt att undersöka fenomenet mer. Till exempel skulle det vara intressant att undersöka om det finns skillnader mellan flerspråkighetsstrategierna i berättelsen och i dialogerna. Därtill kunde man göra en jämförande studie om flerspråkighetsstrategierna mellan olika författare kanske till och med från olika tidsålder. Vidare kunde man fördjupa sig mer i vilka litterära funktioner flerspråkighetsstrategier kan ha samt undersöka grundligare sambandet mellan flerspråkighetsstrategier och språkväxlingens litterära funktioner.

Litteratur

Primärlitteratur

Juslin, Emma 2009: *Ensamma tillsammans*. Helsingfors: Söderströms.

Sekundärlitteratur

Andersson, Erik 2000: Språkvård genom litteratur. I: *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen: 1900-talet*. Utgiven av Clas Zilliacus. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 21–22.

Börestam, Ulla & Huss, Leena 2001: *Språkliga möten. Tvåspråkighet och kontaktlingvistik*. Lund: Studentlitteratur.

Ekman, Michel 1995: I november tröstlösa nätter – om Helsingforsskildringen hos några yngre finlandssvenska prosaister. I: *Rudan, vanten och gangstern. Essäer om samtida finlandssvensk litteratur*. Red. Michel Ekman & Peter Mickwitch. Helsingfors: Söderströms. S. 209–231.

Eriksson, Harriet & Haapamäki, Saara 2010: Att analysera litterär flerspråkighet. Publiceras i konferensvolymen för *Svenskan i Finland 12*.

Finlandssvensk ordbok 2008 av Hällström-Reijonen, Charlotta af & Reuter, Mikael 2008. 4. reviderade upplagan. Helsingfors: Schilds Förlags Ab.

Forster, Leonard 1970: *The poet's tongues. Multilingualism in Literature*. Cambridge: Cambridge University Press.

Green-Vänttinen, Maria 1996: ”Hej vi har int merirosvo på vårt lag.” Kodväxling och lån i tvåspråkiga barns samtal. I: *Svenskans beskrivning 21*. Red. Ann-Marie Ivars m.fl. Lund: Lund University Press, S. 112–121.

Ingström, Pia 2009: Emma Juslin: Ensamma tillsammans/recension <http://www.hbl.fi/text/kultur/2009/8/18/d30995.php> (21.1.2010)

Kalliokoski, Jyrki 2009: Tutkimuskohteena monikielisyys ja kielten kohtaaminen. I: *Kielet kohtaavat*. Red. Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Päivi Pahta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 9–22.

Lilius, Pirkko 1989: Om språkval i den finlandssvenska litteraturen. I: *Folkmålsstudier* 32. S. 111–128.

Liljestrand, Birger 1983: *Tal i prosa. Om svenska författarnas anföringsteknik*. Umeå: Umeå universitet.

– 2003: Den litterära texten som språkspegel. I: *Från Närpesdialekt till EU-svenska. Festskrift till Kristina Nikula*. Red. Harry Lönnroth. Tampere: Tampere University Press. S. 121–132.

Lindqvist, Marit 2009: Ensamma tillsammans/bokrecension <http://svenska.yle.fi/nyheter/kulturartikel.php?id=3629> (21.1.2010)

Loman, Bengt 1980: Högspråk och lågspråk i finlandssvensk prosadiktning. I: *Språken i vårt språk. Språkstudier samlade av Inge Jonsson och utgivna av Svenska Akademien*. Stockholm: Norstedts. S. 119–139.

Londen, Anne-Marie 1989: *Litterärt talspråk. Studier om Runar Schildts berättarteknik med särskild hänsyn till dialogen*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

– 2003: Kjell Westö och dialogen. I: *Grammatik och samtal. Studier till minne av Mats Eriksson*. Red. Bengt Nordberg m.fl. Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. S. 313–327.

Lönnroth, Harry 2009: *Svenskt i Tammerfors. Tre undersökningar om språk och samhälle i det inre av Finland*. Tampere: Tampere University Press.

Malmio, Kristina 2009: Sekakieli ei ole enää tabu. I: *Helsingin Sanomat* 15.10.2009.

Nikula, Henrik 2003: Vad och hur. Den skönlitterära texten som objekt för språkvetenskaplig forskning. I: *Från Närpesdialekt till EU-svenska. Festskrift till Kristina Nikula*. Red. Harry Lönnroth. Tampere: Tampere University Press. S. 147–158.

Nyholm, Leif 1998: Finlandssvensk slang och rikssvensk. I: *Folkmålsstudier* 38. S. 75–109.

Pedersen, Ulla 1999: Förlåt...Anteeksi! Om språkmöten i några finlandssvenska barnböcker. I: *Svenskans beskrivning* 23. Lund: Lund University Press. S. 336–345.

– 2002: Soffa för mjuk, icke sover bra. Några språkdrag hos en rysk Madam. I: *Svenskans beskrivning* 24. Linköping: Linköpings universitet. S. 207–216.

Pihlainen, Kalle 2001: Kaunokirjallisuus ja totuudellisuuskysymysten ylittäminen historiantutkimuksessa. I: *Kulttuurihistoria – johdatus tutkimukseen*. Red. Kari Immonen & Maarit Leskelä Kärki. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S. 303–317

Saari, Mirja 1989: Kodbyte och lån. I: *Folkmålsstudier* 32. S. 197–209.

SAOL (Svenska Akademiens ordlista över svenska språket):
<http://www.svenskaakademien.se/web/Ordlista.aspx> (9.3.2011)

Sternberg, Meir 1981: Polylingualism as reality and translation as mimesis. I: *Poetics today* 2:4. S. 221–239.

Svenska litteratursällskapet i Finland: <http://www.sls.fi/doc.php?docid=654> (30.9.2010)

Söderströms förlag: <http://www.soderstrom.fi> (22.1.2010)

Teos: <http://www.teos.fi/fi/kirjailijat/index.php?sub=2&id=147> (22.1.2010)

Tidigs, Julia 2003: *En allvarsam olägenhet till följd af språket. Kodväxling och språklig rollfördelning i Jac. Ahrenbergs Familjen på Haapakoski*. Åbo: Åbo Akademi.

– 2007: Flerspråkig litteratur: problem eller möjlighet?
http://www.kaapeli.fi/~fbf/ikaros/arkiv/2007-2/flersprakig_litteratur.pdf (1.12.2009)

Tiittula, Liisa 2001: Puhuttu kieli ja sen illuusio kirjallisuudessa. I: *Kielikuvia* 1/2001. S. 5–16.

Zilliacus, Clas 2000: Finlandssvensk litteratur. I: *Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen: 1900-talet*. Utgiven av Clas Zilliacus. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 13–18.

Österlund, Mia 2009: Yvighet som förför och förgör
<http://www.kiiltomato.net/?rcat=Kotimainen+proosa&rid=1874> (21.1.2010)